

Tar Károly

A boldog utcán innen

regényes emlékrajk

Amikor betöltötte minden évét, amit *kiszabott* számára a sors, (valamiért akadémikuskodóan örökké triviálisan csengett neki ez a szó, amelyben a mássalhangzók, felhorgadó indulatossága arányában, időnként maguktól cserélődtek), szóval, amikor belátta, hogy élt éppen eleget, kiszabott életéhez a ráadásul kapott időt megfontoltan arra szánta, hogy a megvilágosodás takarója alatt elnyúlva, a kényelem párnáin heverészeve, felidézze a vele és a körülötte történeteket. Kedvére válogatott a vándormadarak módjára ismételt előrajzó, filmként pergő múlt sokféle, kinagyítható apróságai-ból, rácsodálkozott élete eddigi jelentéktelennek hitt részleteire. Akarta, hogy történéjék vele valami, amitől tekintélyesnek érezheti magát, és önbecsülése úgy dagad, mint a bodybuildingezők fényesre olajozott izomkötegei. Ilyenkor, mint mások, amikor tükörbe néznek, látta magát.

Ha reggel a tükörbe nézett, akkor is látta magát, szívrepesztő látvány volt, de a *sors*... Na, már megint az a kiállhatatlanul furcsa kettősség... Mint minden alkalommal, most is mellbe vágta ez a szó is, amely úgy kongott, mint egykori ökölvívó mérkőzésein az ájulásba taszító és ájulásaiból ébresztő gong hangja, amely menektekre osztotta az ellenfelével öntudatlanságig folytatott bunyót, s amikor már nem a győzelem érdekelte, hanem csakis a levegő, amiből kapkodva sem jutott elegendőhöz, és ilyen állapotban valami mindig arra ösztökélte, hogy mindenféle kettőséget, a kettőbe osztott emberi agy működéséhez hasonlítson. A sors az egyetlen, az örököt jelentette, sokaknak a nagy ismeretlent, neki pedig csak annyit, hogy tudatosan kerülgesse a sablont. Nem mondta ki, amiben nem hitt.

- Ha nem mondom ki, akkor nincsen... - mormogta maga elé, és azon töprengett: tegen, vagy ne tegen a mondatai után kérdőjelet?

Csupa kételkedés volt az élete.

Grünfeld úr is megjárta, amikor nem jó helyen alkalmazta a kérdőjelet.

Éljen Május elseje?!

Tulipános, kokárdás, vörös zászlós ünnepen, a mások által unalomig szajkózott jelmondat illetén való hangoztatása annyira felháborította az alapszervezet elhivatottságból a népi tömege fölé tornyosult titkárát, hogy Grünfeld kezéből, miután ott helyben felfüggesztette annak párttagjelöltségét, kitépte a vörös lobogót, és előlegezett bizalommal egy fejletlen kamasz kezébe adta.

Milyen érdekes?

Látta magát, ő volt az a fejletlen kamasz.

Grünfeldre figyelt, akiben akkor úgy omlott össze a belé helyezett bizalom, hogy csak évek után volt képes némileg újjáépíteni azt, egy távoli, melegebb éghajlati gyümölcsstermelő kibucban (héberül קיבוץ)

Szóval, ott állott a tükör előtt.

- Mi a fenét keresek én, ebben a korban, vagyis ilyen korosan, a tükör előtt? - kérdezte baráti hangon önmagától. - Borotválkozni e nélkül is tudok már, a villanyborotvával még soha sem vágtam meg magam.

Arra gondolt, hogy hajdanán megtörtént, valamilyen okból megremegett a kezében a borotva. Hajlott korában, maga látása nem hasonlított semmiféle tükörbe nézéshez. Sejtette, hogy furcsa szembaja lehet, de nemcsak ezért mondott le a tükörbenézésről.

Amikor behunyta a szemét, akkor is látta magát. Soha a mostanit, mindig csak a régit, a voltat. Miközben folytonosan valamiféle vaksággal küszködött, befelé látása élesedett. Messzelátása pedig annyira javult, hogy az ehhez szükséges szemüveget végleg elhagyta valahol. De olvasáshoz egyre erősebb dioptriájú szemüveget rendelt számára az orvos. Közel hajolt tányérjához, nem látta benne az enniától. Ijesztő generál sötétben tapogatózott olykor, a pillanatok naphosszúakká nyúltak, rendkívüli erőfeszítésre volt szüksége ahhoz, hogy világosságra nyissa ismét a szemét. A ragacsos félelem akadályozta ebben. Nem tudhatta, hogy mikor, milyen képsorok kerülnek szeme elé agyának rejtekéből.

Újra látta magát, amikor egyszer kopogás nélkül betoppant anyja hálószobájába. Anyja szomorú testéről éppen földre omlott a hálóing.

- Fordulj meg, fiam - bízta egykedvűen az anyja -, ha nem akarsz látni, ahonnan kibújtál!

Migrénje volt, s ilyenkor elfelejtett anyának lenni.

Addig még egyáltalán nem foglalkozta az, hogy valahonnan ki kellett bújni ahhoz, hogy világot lásson. Nem hibáztatta magát ezért. Villanásnyi időben, akár a többszöri blendenyitásra kapcsolt fényképezőgép, anyja meztelen ölében sötét szőrcsomót látott, ezt rögzítette feltehetően bio-digitális memóriájában, de nem találta elfogadhatónak és dicséretesnek, hogy valamikor onnan, abból a fekete mélységből jött volna a világra. A megdöbbenés rögzítette benne ezt a képet, s mert öreg korára vírusokkal telt a memóriája, vaklásához tartozott felidézni az elraktározott ijesztő képeket.

Gurul kerékpárja, de másodpercekig nem látja az utat, csorog a könnye, rázza a fejét, s közben olyan élesen látja magát gyermekként, hogy nem kell sem a kép kontasztján, sem a színein változtatnia, semmi szükség arra, hogy képjavító programban megvágja, vagy élességén állítson valamit.

Űl a Karolina tér és a Mátyás király szülőházához vezető utcácska sarkán épült, talán éppen születése évében emelt, az ódon hangulatú térben szemtelenül új, a régi köveivel büszke ferencrendiek templomával srégen szembeni épület belső, napot sohasem látott két-három négyzetméteres „udvarán”, ahova az apja szuterénlakásának ablaka nyílt. Űl órák hosszan szótlánul a kiterített pokrócon, a dalai lámát utánozza öntudatlanul, pedig sírni lett volna kedve. De, ha jutott is volna erre alig cseperedő kedvéből, az is elszállt a kétemeletes épületnél nagyobb, talán még a főtéri, templomtorony fölé, száz méternél magasabb magasságokba, mert a világtól elzárta, már akkor belátta, nincs az ilyesminek semmi, de semmi értelme.

„Daru madár, ha lehet...”

Apja dalárdában csiszolt tenorján szerelmes levelének kézbesítését szorgalmazta sokszor ismételt dalában, de madarat még most sem lát, ezen a nem tudja miért, éppen most megelevenedő képen.

Szelíd galambok később rémlenek fel emlékezetében, egy másik, a szürke falakkal határolt akna-udvarnál sokkal díszesebb templom előterében, amikor cérnavégre

kötött kukoricaszemmel, Veres Misivel próbálta befogni őket.

Szigorú bácsi kérdezte:

- Te vagy Tar Károly?

Nem válaszolt akkor, és most sincs miért válaszolnia, magának sem kell felelnie. Mert kijelentő mondatként érzékeli a bensőjéből adott választ. Mert amikor a kérdést és az azonos tartalmú feleletet sorsával azonosulva először megfogalmazta, akkor még élt az apja. Akkor csakis az apja lehetett Tar Károly. Neki még az ifj. betűket sem tették ki a neve elé.

Bérelt egyszobás lakásuk aknára nyíló ablakán át, a suszterbankli mellett, háromlábú széken ülő, kényes megrendelők luxuscipőit faragó apja pillantásai óvták, és a zárt tér cement aljával megegyező nagyságú, többnyire szürke égbolton sors irányítottan tülekedtek és furcsa meséket sodortak fölébe a szüntelenül gomolygó, magasságokba mártott felhők. Motoszkált benne a hiányérzet, örökösen, napos oldalra gyott.

*

Amikor a Karolina tér sarki bérház alagsorából a százvalahány lépésnyi hosszú Klastrom utcán elkísérte az öreget munkaebédjükre a Mátyás király utcai kifőzdébe, mindketten nagyon éhesek voltak. Tárgyalásaik, mint általában, most is barátságos légkörben zajlottak.

Az apja ölében ülve mindent megevett az elébe tett tányérról. Azóta is kedvenc étele a vadas bélszín olyan csőtésztával, amellyel, ha úgy tetszik, felszipókázhatja a babérleveles, bőségesen tejfelezett zöldséges vadas-mártást.

Szép emlékei sorában, ahol nagy zabálások és később vidámítóan szeszélyes nők előkelő helyen szerepelnek, ennek az eseménynek borús oldala is van. Ugyanis tisztán emlékszik arra, hogy a kicsi kerek, és az idő által mélyfeketére lakkozott asztalkán egyetlen tányér volt. Koránál fogva őt sokféle előnyben részesítette az a polgári társadalom, amelyben az embereket pénzüik szerint két skatulyába osztották. Ők a nagyobbik, de nem a tágasabb skatulyában foglaltak helyet, ahol a kis emberek, a közepes tehetségek, a szürke köznépek tömörültek.

De ennek a megkülönböztetésnek előnyeit is élvezte, mert nem kellett fizetnie a villamoson, amelyre pontosan emlékezett, hogy fényes síneken, szikrázó kerekkel időnként bekanyarodott a Kincses Város Főtérré. Kiskorúként ingyen járhatott a színházba. A „magyar világ” kezdetén kaphatott a színpadról a tömegbe szórt ingyen cukorkákból, mert akkor még a felső erkélyre is jutott belőle, és minden gyermek kezébe nyomtak egyet. „Azokba a tüneményesen sikló lovas szánokba is bármikor ingyen beleülhetek, ha szüleimnek erre kedve kerekedik.” - gondolta, amikor a szűz havaktól patyolatfehér téren a csengős lovak után bámult.

De szüleinek az volt a rettenetes szokása, hogy csak egyes számban mutatkoztak, és semmi hajlandóságot nem mutattak az ilyesféle szórakozásra.

Két esztendővel később a Kismester utcai általános iskolában, tízórai szünetben ingyen kapott cukros kenyeret. És a nyilván, nem saját akaratából gázkamrába készülő padtársa vajjas kenyérének felét is rendszeresen bezabálta, ebédre pedig, igen, minden áldott ebédre olyan grízes laskát kapott a kiválasztott szegény gyermekek kiváltságaként, hogy ezt a későbbi időkben ritka eledelt mindörökké megszerette. Már- már

azt hitte, hogy az a világ, amelyben ocsúdott, számára új skatulyát, az ingyenesek skatulyáját jelölte ki lélettérül, hogy így kárpótolja a társadalom igazságtalanságaiért, és megalapozza benne az osztályharcos hajlandóságot, amely az érzékeny emberekre váró, jussként örökölt vitézkedés egyik, réges-régen közkedvelt formája volt.

A vár, amelyben született, olyan falakkal dicsekedhetett, amelyek tövében, apró fűszerüzletekben, a gyerekeknek bérmentve burizsnak vagy bú-rizsnek nevezett édességet, máskor pedig „bocskorszíjat” osztogattak, ami savanykás-édes cukorgyári maradék-vakarék volt. Csemege.

Szóval ott ült az apja ölében, és elette előle az ebédet.

Életre szóló élménynek ez se rossz.

Így kezdődhetne önéletrajzi regényem, de beláthatatlan terjedelmére számítva nem kötöm magam időrendhez, emlékeim nagyítóját egy kolozsvári villa története fölé emelem.

A háború után, miközben néhány évig anyámnál és mézeskalácsos férjénél laktam a külvárosban, apám, aki mindig központban bérelt lakást, mostohaanyámmal és fiú féltestvéremmel, valamint két másik szegény családdal együtt, lakáskiutalással beköltözött egy poklokat megjárt zsidó orvos, államosított családi fészkebe. Itt élt haláláig, a villa szobakonyhává alakított részében, s maradékainak élete itt zajlott ebben az épületben, a szocializmus éveitől és utána is. A leromlott épületet olcsón adta az állam.

Féltestvéremet, egykor az utcáról bekérezkedett, a Zsil völgyéből, részeges élet-tára elől menekült asszonya, rendőri segítséggel, majd törvényesen is kizárta lakásából. Nagobbik fiát a nagyszülők nevelték. A gyógyszergyári szakiskolában tanult, a rendszerváltás után, román papeleányt hozott a házba, akit fiával együtt elhagyott egy nagyon festett és hűtlen nőért, akiért aztán öngyilkos lett.

Öccse, a rendszerváltozás után, kíváncsiskodó külföldi fiatalok kocsját vezetve karambolozott. A felelősségre vonás elől a francia légióba menekült.

Miután apám, később mostohaanyám és féltestvérem is meghalt, fiai pedig búcsút mondtak a háznak, csak öcsém egykori asszonya maradt. Nem vállalhatta a fél-évszázad óta elhanyagolt épület karbantartását. Előnyös vásárt kötött, eladta a villát egy rendőrtisztnek. A pénzes újjazda, emeletrá húzással felújította ezt a város szívében álló, tekintélyes, kertes házat.

Az egykori Vass –villából, amely a háború utáni harmadik évtizedben apránként Tar-lakká silányult, belátható az elmúlt. Sok minden szempontból zűrzavaros, a felgyorsult időnek köszönhetően fájdalmasan örvénylő háromnegyed-évszázad.

Éppen ennyi időt kaptam eddig a sorstól. Visszapillantásom elszámolás is.

Az idővel, ha van ilyen, és magammal, amíg még vagyok.

A Vass villa

A kigyózó girlandokkal díszített, sötét kovácsoltvas kerítés, háromméteres szakaszokban, lépcsőzetesen kapaszkodik a domboldalra. Alapja, tekintélyt parancsolóan, derékig érő fal, faragott terméskőből, tetején arasznyi vastag kőlapok. A kerítés mögött, a frontra néző háromablakos épületig, szobányi területen, a háborús évek

alatt elhanyagolt virágoskert, borzas, a vaskerítést itt-ott átlépve, menekülni kész tujabokrokkal. A kerítés háromnegyedénél, félig nyitottan, girlandokkal díszített, alsó részén vaslemezrel zárt kiskapu. Kilincse törött. Zárja megerőszkolt. Látványa, mint az szétfeszített lábait összetenni képtelen nő közönséges kitarukozása, siralmas. A befelé nyíló kiskapu mögött, hat, enyhén mohás lépcső, amely az utcai járda gránitkockáitól számított méternyi magasságban húzódó cementjárdáig visz. A járda, tizenvalahány lépés után, a villa főbejáratához vezető lépcső alján, kettéválik, méternyi széles csíkja, az épület mellett, a telek hátsó részébe visz, s onnan a kapuból is látható cementlépcsőn fel, eltűnik a gyümölcsös kertben.

A járda jobb oldalán, hatalmas, a kapu fölé tornyosuló orgonabokor. Mellette a járdát szegélyezve, rendezett sorban, különféle, előkelőségüket elhanyagoltságuk ellenére is fitogtató bokor: aranyeső, tamariska, naspolya, galagonya, bukszus, magnólia és zsidótövis. Aki ültette, bizonyára szerette a változatosságot, de elsősorban arra törekedett, hogy a járda, és a szomszédos villa deszkakerítéséig tartó keskeny földszávon magasra növelhető bokrokkal védekezzen a szomszéd kíváncsi tekintetétől.

A ház négyzetes alaprajzába beékelődő részében, tizenkét lépcsőfokkal, az alaptól embermagasságba vivő feljáró, öntöttvas korláttal. A bejárat széles, kétrészes, vasrácsa mögött üveges, a két méter széles és négy méter magas folyosóra ajtó. Rézkilincse hivalkodó. Az ajtó fölött keskeny világítóablak. A bejáraton alatti lépcső alatt barnára festett keskeny, félig nyitott ajtaja mögött kialakított szekrényfélében, a kerti munkához és a járdasepréshez szükséges kopott szerszámok: seprű, locsoló, hólapát és jégtörő megbolygatott rendben. Fölötte, a bejáraton alatti lépcső előtt, a kerítés vas girlandjait utánzó, mozaikos térre nyílik a konyha keskeny ablaka, amelyen át az egykori cseléd bizonyára jól láthatta a vasrácsos kapu előtt álló, a kőoszlopba mélyített csengőt nyomkodó, bebocsájtást kérő alakját, s indulhatott kaput és ajtót nyitni.

Ezerkilencszáznegyvenöt május tizedike volt, apám harminckilencedik születésnapja.

Beléptem a kapun.

„A ház kapuja nyitva, a csengő kibelevve, ide az jön be, aki akar.”

A háború végén többen is akarták ezt, s zárat fészítve, ablakot törve, könnyen mozdítható értékek után kutattak. Az azóta eltelt esztendőben, a rongálás nyomait gyógyítani nem akadt ember. Akár a gazdátlan eb, az épület sápadt, fogyott, elhanyagoltsága taszította az embereket.

Miközben felkaptattam a kapun belül négy vagy öt lépcsőfokon, és lépkedtem az épület melletti járdán, lelassított, csaknem megállásra készített egy belső hang:

„Idegen neked ez a hely. Szabadulj innen, minél előbb!”

Nem magam mentem, hanem valaki más, aki a bőrömbbe búj, hogy teljesítse az anyja kérését.

A villa melletti járdán haladva, a pincébe és a mosókonyhába ereszkedő falépcső barna, nyitott ajtaját megkerülve jut a látogató, az első bejáratához hasonló vaskorlátos lépcsősor alá, a villa hátsó bejáratához. Hat lépcsőfok kis teraszra visz. Ide nyílik a padlásfeljáróhoz vezető folyosó szélességére szabott, két részes, keskeny, fehér ajtó. Kifelé nyíló része alig vállszélességű:

A bejárat a négyszobás épület déli, védettebb, a domboldalra nyújtózkodó kertre nagy ablakkal néző ház, napos és csendesebb részébe vezet.

A villa hátsó részét be kellett ásní a domboldalba. Két és fél méter magas betonfal zárja le az épület faláig tartó szűk, finom homokkal szórt teret, ahol, minden bizonnyal, a régi időkben pingpongasztal állt, amit a tér sarkába épített faskamrából hozhattak.

Ide, erre a kis udvarra nyílik, a keskeny terasz magasságában, három nagy, redőnyvel, fából készült rolóval felszerelt, ablak. A bejárat felöli, a kisebb, a másik kettő a nagyobbik szoba ablaka.

Mindkét szobából ajtó vezet a fürdőszobába. A nagyszobából a barna csempekályha mellett nyíló ajtó keskeny, alig észrevehető, belesimul a falba. A fürdőszoba nappali fényt a fürdőkád fölötti lapos, kád hosszúságú, a konyhára nyíló ablakon át kap.

A főbejárat felöli folyosóról megközelíthető illemhely a fürdőszobából leválasztott, tetőszellőztetővel ellátott fülke. Ennek fürdőszobabeli egyik falán, az angol véécékagyló mellett csüngő láncsal nyitható-csukható, redőnyös szellőztető nyílás, a másik falon, fogantyúval nyitható üvegablak, ahol alkalomadtán a forró fürdők gőze távozik. Az épület hátsó részének kisebbik szobájába vezető ajtó melletti másfél méteres falsíkon, amely mögött a kémény emelkedik, porcelán mosdókagyló. Fölötte üveges polc és tükör. A kéményoszlop melletti beugrásban meleg vizes kazán. A szidolózáshoz szokott csaptelep díszes rézkötemény.

A ház szobái, a főbejáraton és a hátsó bejáraton át egyaránt körbejárhatók. A főbejárat felöli előszobából, balra konyha és a vécé, jobbról kétaablakos, közepes nagyságú szoba, szemben pedig szárnyas ajtóval ellátott, az utcára néző nagy ablakkal, a majdnem ötven négyzetméteres nagyszoba, kisebb bálterem, amely imponánsan fehérflakkos, összecukható üveges, fallal kettéválasztható.

A nagyszobából széles ajtó vezet a villa déli részére néző, kétaablakos szobába. Ezt az ajtót szélesre tárva és a nagyszoba válaszfalát összehajtva, tekintélyes, a társasági élet polgári kivánalmainak megfelelő fogadótermet alakíthatott ki olykor a tehető házigazda. A békebeli épület szobái négy és fél méter magasak. Fény, levegő és a mesteri csempekályhák mindenkor biztosították a kellemes légkört, a családi meleget.

Kereszthúros, fekete zongora, és a házban, még a háború befejezése utáni hónapokban is mindenütt előbukkanó rengeteg könnyen törhető ebonit hanglemezzel mutatja, hogy a ház építetői, a város tehetősebb polgárai szokásainak megfelelően, kedvükre éltek, szórakoztak itt.

Nem kellett csengetnem, a kapu tárva volt. Mint lassított némafilmen a romantikus hősök, hangtalanul lopakodtam az ismeretlen helyen, rémlett, hogy már jártam hasonló környezetben. Ismerős volt a kapu, a ház, a járda együttes hangulata.

Évekkel azelőtt, a háború kezdetén, az anyaországi főszolgabíró Görögtemplom utcai villájában lakhattam. Apám házmaster volt és katoná. A házmaster fiaként sepertem a havat, törtem a jeget a járdán. Ősszel boglyába gyűjtöttük a terebélyes kert faleveleit.

Egyszer jártam a villa főbejárat magasába vezető lépcsősoron, apám mellett meghúzódva, besomfordáltam a mennyország kapujának képzelte díszes bejáraton, s a tágas hallban, koldusként álltam a főszolgabíró négy méter magas plafonig érő kará-

csonyfája előtt, amelynek tündöklését, a szuterénlakásunk ablaka előtt cseperedő, nekem ígért, havas törpefenyővel kellett összehasonlítanom.

Karácsony első napja volt. Vajon miért őrzi makacsul emlékezetem a főszolgabíró nevét? Miért társul ehhez, számomra máig érthetetlenül, az anyaország mibenlétének furcsa grimasza?

Baumgartennek hívták a főszolgabírót...

*

Apám büszke arra, hogy a nagyapja városban élt, akinek afféle polgáremberként, talán valamiféle hivatala is volt a városházán. A lányai varrónők, egyik talán postás-kisasszony, de egyetlen fia semmire sem vitte. Egy községi fogadóval bajlódott, a felvinci Vigadóval, kocsmát és könyvtárat tartott, amíg bírta a hadakozást a kölcsönzökkel. Aztán szabóságot nyitott, de vesztére, mert az akkori idők nem kedveztek az öltözködésnek. Maga is egy szál ruhában, báránybekecsben indult útnak, amikor minden üzleti próbálkozása bedöglött.

*Amerikába ment, hajózott, vándorolt. Sodortatta magát a többi kivándorlóval. Különb-
ben ügyes ember lehetett, mert hat év múlva már összegyűjtött annyi pénzt, amennyi-
vel hazajöhetett.*

- Máj nem iz Charles Tar - tanította angolra a legkisebb fiát, és várta a saját halálát. Tulajdonképpen ezért jött haza. A bostoni cipőgyárban árurakodás közben eltörte a kezét, s lábadozása alatt úgy rátelepedett a halál gondolata, hogy nem bírt magával.

- Haza megyek meghalni - mondta egy falubélinek, s a magyar kolónián elterjedt a hír: Tar Dániel meghibbant.

*A legkisebb fia négy éves volt, a halál pedig sehogy sem jött, csak a nyomorúság; a kertet a patakparton eladta az asszony. A „Tyúkszar” utcai családi nagyház dűlede-
zett, télen is a nyári konyhába szorultak, fűteni csak ott lehetett.*

Összesen hat gyermek viselte a Tar nevet; senki sem csodálkozott azon, hogy Tar Dániel tavasszal, amikor újabb transzportot indítottak a tengeren túlra, velük tartott.

*Apám tehát falusinak született. A cigánysoron laktak, és mezítláb csicsonkázott a jégen. Az iskolából kimaradt, mert nem volt bakancsa, de ahogy az idő engedte, kint volt a strekken, a gyomlálást megfizették, a szénaprésnél a lóhajtásért kenyeret adtak. Az anyja napszámból tartotta el gyermekeit. Szerencsére a nagyobbak mind elszéled-
tek; ki szolgált, ki mesterséget tanult. Apjukra csak az emlékeztette őket, hogy azon év őszén, mikor elment, még lett egy kicsi, akinek az anyjuk hazahordta a mosáskor ka-
pott ételt. A mosóasszonyoknak akkoriban pálinka is járt. Nagyanyám minden nap mosott és minden nap pálinkát tízóraizott, nem csoda, hogy megszerette az italt.*

*Az öregem is sietett elhagyni a szülői házat, beállt suszterinasnak egy közeli kisváros-
ban. (Nem untatom az olvasót a mesterségtanulással járó pofonok leírásával.) Segéd-
korában azonban tett valamit, amit mostanában lázadásnak neveznek.*

*- Reggelire puliszkalövet adtak - mesélte az öregem -, és egy alkalommal azt mon-
tam magamban, hogy nincs ez jól. Felálltam az asztaltól. Még ma is látom a segédek
riadt pillantásait. Az inasok is eltátották a szájukat. Ketten a küszöbön ültek, szóltam
nekik, hogy pusztuljanak az utamból. Ledobtam suszterkötényem és kiléptem az utcá-*

ra. Amikor rátértem a falumba vezető országútra, akkor ért utol a mester.

- Hova mész, te! - ordított, de én rá se néztem.

- Hova mész, Károly? - szuszogott mellettem, mert ugyancsak szaporáztam.

- Megyek haza reggelizni - feleltem a mesternek, s valóban hazamentem.

Hát ez egy helyes kis történet, sokszor megröhögtet, mert elképzelem a kis bajuszos, mitugrász mestert, ahogyan forgolódik az öregem körül, aki, meg kell adni, nagy vagány volt. Mert ahhoz még ma is merészség kell, hogy csak úgy otthagyja az ember a munkahelyét és továbbálljon. Persze bárki megteheti, de köszönöm szépen, nekem már nem kell belőle, miért nézzék az embert olyan lézengő figurának, akit csak úgy ide-oda tologathatnak. Ezt most mondom... Na, de én is voltam lázongó kamasz, s ha valahonnan el akartam menni, nem tudtak visszatartani szakszervezeti csoportgyűléssel sem.

Nem mondta az öregem, hogy melyik állomáson, de úgy képzelem, hogy éppen itt, a mi városunk pályaudvarán történhetett.

- Hárman voltunk - mesélte az öregem -, szakmabeliek, és úgy ahogy barátok, mert a szakitársak összetartoztak és barátokká váltak abban az időben. Lajcsi feldobta a simléderes sapkáját, amerre az ellenzőjével esett, arra mentünk. Így jutottunk el a bányavidékre.

Világéletében szerencsés ember volt az öregem, olyan mesterhez került, aki megjárta az első világháborút, a szibériai fogságot, és részt vett a forradalomban. A segédekkel egy asztalnál evett, és ott ült asszonya és lánya is, akikért hazajött Petrográdból. Ezen kívül a konok suszter „kis köztársaságában” magázódtak az emberek, a fizetést munka után elosztották, s hét végén itt nem volt szokásban az italozás. Ehelyett a suszter azokat nézte jó szemmel, akik olvasták titkon szerzett könyveit és részt vettek a házi vitákon, amelyek késő éjszakába nyúltak. Az öregemnek - úgy látszik tetszett neki a káderiskola, dolgozott néhány évig azon a helyen.

A suszter lánya vékonyka volt, fűrge, mozgékonyfajta, szeme fényes barna cikkanás, naivan röpködött ide-oda a világban. Csvitelt a szája: közvetlen volt és barátságos.

- Károly, magának olyan kék a szeme, mint a mosónők kékitője - mondta egyszer a lány, s akkor hosszasan beszélgettek a verandán.

Vasárnap, amikor sétára indultak, minden olyan volt, mint azok a pillanatok, amikor az igazán nagy szerelmek nyílnak. Az utca bölcső volt, lágyan ringatta a lányt. Ha az, aki az oldalán megy akkor, érzelmeire hallgat és megfogja a lány kezét, talán élettársát kaphatta volna meg benne.

De az öregem szégyenlős, pirulós fiú volt. Nézte a lányt, lágy csivitelése álmokba ragadta.

Elveszem ezt a lányt - gondolta -, mert nagyon szerethet engem.

A Kiserdő felé sétáltak. Az erdő melletti útról ösvények vittek fel a tetőre. Az egyik ösvényről négy tökrészes fekete fiú jött libasorban. Körülöttük, mint a tenger hullámzottak a bokrok.

- Jé, a zsidó bébi - lödörgött eléjük az egyik bányászfiú.

- Fuss! - kiáltott apám az ijedségtől falféher lányra, s már üttét is.

Négyen voltak a bányászfiúk, volt egy félig üres pálinkásüvegük, s az üveggel fejbe verték az öregemet. A vér és a pálinka csaknem egyszerre ömlött az arcára és folyt végig a mellén.

Amikor hazatántorgott, a mester kiadta az útját.

Pálinka- és vérszágú volt az öregem és nem merte bevallani, hogy az egész a mester lányá miatt történt.

Gyerekkéssel ilyeneket gondoltam az apámról; s néha ma is azt hiszem, így történt, nem másként.

Pedig tudom, hogy az öregem csak a maga módján udvarolgatott annak a lánynak, aki viszont nem látta meg benne a férfit. Ezért hagyta ott azt a bizonyos mesesuszterájt.

És azt is tudom, nem illetlenség, ha elmondom -, az öregemnek később sem, amikor már vastagnyakú birkózó volt, akkor sem akaródzott verekedni.

*

A Kismező utcai első látogatásomkor akaratlanul leltároztam. Szemem megakadt minden apróságon, a külvárosi házakhoz sehogya sem hasonlítható részleteken. Később, amikor magam is ott laktam, valamiféle önkéntelen gyűjtőszenvedéllyel folytonosan gyarapítottam ezt a leltárt. A világ megismeréséhez hangya módján, válogatás nélkül gyűjtöttem mindent, ami élem került, amit megláttam, amit ráérosen megnézhettem.

A Vass-villa kapujától a bejárati lépcső melletti járda folytatása a kertbe visz, ahova meredek lépcsősoron kell felkapaszkodni. Két oldalán vastag betonkar. A lépcső jobboldalán, ugyancsak a domboldalba ásva, és szerény pléhtetés magasságával is belesimulva a környezetbe, kétajtós melléképület. Az utca felőli ajtó, egyablakos cselédlakásba vezet, a kert felőli pedig a raktárba, ahol a fáskamra van. A valamikori cseléd, asszony vagy lány, a villa hátsó bejáratán át, keskeny folyóson, anélkül, hogy a háziakat zavarta volna, a konyhába juthatott, ahonnan, munkája közben szemmel tarthatta a kulcsra zárt kaput, s a látogatót, ha erre előzőleg engedélyt kapott, beengedhette. A villa szobáiba, alig észrevehető helyekre csengőgombokat szereltek, s a szolgáló, a korházi ügyeletknél használatos módon, a konyhában és saját szobájában látható, kis tábláról láthatta, hallhatta honnan hívják, hol van rá sietősen szükség. A cseléd különálló lakásától néhány lépésnyire, a főépület pincéjéből, homokba vermelt zöldséget, krumplit, savanyított káposztát, bort vihetett a konyhába, a mosókonyhából pedig szárítani való ruhát a tágas padlásra, ahol a sűrűn kifeszített, cinezett drótra teríthetett.

A villa kertje közös volt a dombra kapaszkodó utcán lennebb épült ikerházzal. Ennek az épületnek a frontját, a bejáratától induló lépcsősor tetején, mozaikdíszítésű terasszal tette az ikervillától némileg különbözővé az építettő. A kertben is ésszerűség uralkodott. A kialakított teraszokon néhány ágynyi zöldséges kert. Az új lakók vágták a gyepes terasz földjébe. Falusi majd külvárosi életvitelük szokása szerint zöldségfélék nagy részét nem a piacról vásárolták, hanem maguk termelték.

Terebélyes sárga cseresznyefa a kert közepén, tisztas távolságra többféle alma- és szilvafa, és egy tekintélyes körtefa, amely késő ősze érlelt, jókora gyümölcsöket kínált a két ház lakóinak. A dróthálókerítések mellett ribizli-, málna- és egresbokrok. A Fellegvár északi domboldalára kapaszkodó, tekintélyes villasorú Erzsébet útra néző, terebélyes szomszéd házat elválasztó kerítés mellett, két óriási diófa uralkodott.

Termésük egy részét, kegyesen, az ott lakó gyerekek örömeire minden ősszel a szomszédba is bőségesen hullatták, s ezt senki sem nehezményezte, hiszen így volt rendjén, a diófák lombkoronájának fele a kerítésen túlra pöffeszkedett.

Május volt.

A háború utáni első tavasz fényei felbuktak a szétzihált város rongált falain, az elhanyagolt utcákon, a megpróbáltatásokban fáradt embereken. A régi, szidolozott élet jelei, itt-ott a Boldog utcán innen, még láthatóak voltak. Az elhagyott és kifosztott házakból és belvárosi lakásokból „szerezhető” javaknak nem volt értékük. Csak az számított, ami megehető volt.

Akkoriban, orosz mintára, fekete, súlyos téglakenyereket sütöttek a katonai parancsra beindult pékségekben, és kilós kockákra porciózott málét, amellyel, a nyomorúságon is tréfálkozó emberek mondása szerint, ha valaki egy süldő lányt megdobott, az rögtön lefeküdt...

Ennél sokkal kevesebbet, csupáncsak néhány apró külsőséget láttam akkor, s jegyeztem meg önkéntelenül, amikor az anyám által reám tukmált, három vörös szegfűből álló csokorral a kezemben, beléptem a Kismező utcai Vass-villa kapuján. A „Tisztelt anyádat és apádat!” parancsa akkor még ott lebegett a köztudatban.

Anyám, mert gyerekkoromban ritkán láttam, tegezésre szoktatott, apámat magáznom kellett. Az akkori úr és szolga közötti viszonynak megfelelően, ő tegezett engem. Mostohaanyám is ezt a távolságtartást gyakorolta, amin nem változtathattam, pedig jobbszerettem volna, ha magázásával távolabb kerülök tőle.

A dombra kapaszkodó, elhagyott villákat akkoriban államosították, szükséglakásokra osztották, és kiutalták a rászorulóknak. A Kismező utca 9 számú, négy szobából és konyhából álló ház a háború előtt a Vass doktoré volt. Úgy emlékszem akkoriban két Vass doktor is élt és dolgozott dicséretesen okos városunkban.

Az egyik belgyógyász lehetett, s mostohatestvéremről, mézeskalácsos „apám” egyetlen leányáról, a németesen szöke Grétiről, tizenkét éves korában mondta ki a megdöbbentő diagnózist: szívbillentyű tágulása miatt, jó, ha megéri a tizenkilenc évet. Sajnos, szakmai ítélete, az apja és a rokonság minden erőfeszítése ellenére, pontosan beigazolódtott.

A másik Vass doktor fogázként szerzett elismertséget. Miután visszatért holokausztos megpróbáltatásaiból, s folytatta mesterségét, magam is páciense voltam, s nem titkolhattam előtte, hogy néhány évig, amikor apámnál laktam, államosított villájának lakója voltam. A fogásza megpróbáltatásairól akkor, de később sem sokat tudtak a villa lakói. Két kezében éleset villantak a nikkelezett fogvizsgáló szerszámok, amikor karmesteri pózban, legyintett vallomásomra. Nem kívánt szólni egykori villájáról.

Láttam, és érdeklődéssel figyeltem háza jobboldali ajtófélfáinak felső harmadába, a bejárat irányába döntött mezuzáit, amelyek egyik-másikban még olvasható volt a SADDAJ felirat: Izrael ajtainak őrzője. Nem tudtam, nem hittem, ma sem hiszem, hogy a Mindenható védelme alatt állt ez a hajlék.

A ház akkori lakói, még az ikerházban lakó Grünfeld bácsi sem érintette meg belépéskor ezeket a kis fémtokokat. És nem azért, mert hiányoztak ezekből a pergament-cetlire írt, Torából vett idézetek. Az apró termetű és vörös hajával, egész fizimiskájával letagadhatatlanul zsidó képű Grünfeld bácsi, miután megjárta a pöklöt, és

ott családját is elvesztette, már semmiben sem hitt.

Azt is csak később tudtam meg a mezuzákról, hogy kilépéskor megérinteni nem sok értelme van, mert a kinti világ már régóta nincs El Saddaj fennhatósága alatt. De ma együttérzéssel nyugtázom, hogy életem kezdetén még olyan világ volt, amikor nem jelentett veszélyt, kisebbségi voltukat és hitüket bevallani a zsidóknak. Bátorságukat mutatták a megjelölt ajtófélfák, és azt, hogy őrzik ősi szokásaikat, mert hitték: akinek ajtaján mezuzá van, cicit a ruháján, és t'filin a fején, nem vétkézhet, hiszen e hármassal védelme alatt áll. Megmagyarázhatatlan, hogy néhány háborús szörnyűségekkel tele esztendő miként vetett véget, addig természetes, magától értődő jogaiknak.

A külvárosból jöttem, a város kerekdombi negyedének Kardosfalva felőli részéből, ahol a Nádas patak fölötti híd előtt akkor még állt a falut a várostól elhatároló kicsiny vámház. Utam a patak mellett, a fűtőház és a vasúti műhelyek kerítése mellett vezetett, át a vasúti sínek fölötti vashídon, a kanyargós Boldog utcán át, amit *Nagy István: A Boldog utcán túl* című novellás kötetét ismerve, kissé romantikusan, hollétünkre és a magunk jellemzésére is, szívesen használtunk.

Az állomás előtti teret akkor még, más magyarországi pályaudvar előtti térhez hasonlóan, Baross Gáborról, a [dualizmus](#) korának kiemelkedő gazdaság- és közlekedéspolitikusáról, a „vasminiszterről” nevezték el. Innen a Főtérré vezető egyenes útba torkollott a Boldog utca. A hídelvei református templom előtt, vagy a kurta Kálvin utcán át, a templom mellett kellett elmennünk a gimnáziumba menet. Akkoriban Bíró Mózsi, a lelkesen és szépen prédikáló orvos-tiszteletes székelt a templomhoz tartozó paplakban, és fiatalokból álló, segélyszolgálatban jeleskedő „brigádjáról” volt híres. Becenevét közvetlensége miatt kapta. „Brigádját” pedig az akkori ifjúsági munkabrigádok mintájára nevezték kissé csúfondárosan így, mert a református fiatalok gyülekezete volt. Szervezkedésüket, rövid idő múlva, a tevékeny lelkész kiiktatásával akadályozta a hatalom.

Négy esztendővel azelőtt, éppen hat éves koromban, ebben a templomban, galériátlan, mogyorószínű, halványcsíkos kiskabátban és rövidnadrágban, fehér térdharrisnyásan, fekete lakcipőben sétáltam keresztvíz alá, amit a hat éves késés miatt megbotránkozott egyház egy fiatal segédlelkészre bízott.

Gyerekkoromban ritkán, aznap egyáltalán nem mosolyogtam, ami persze, nem illett az ünnepi alkalomhoz, és az utána való fényképezkedéshez.

Szeptember első hetében történt a dolog, akkor éppen apámnál laktam, a központhoz közeli Görögtemplom utcában. Beiratkozáskor, a Petőfi utcai elemi iskolában kereszteletlenül nem láttak szívesen. A tanítónő fejét csóválta apám „feledékenységén”, és úgy döntött, hogy egyházi keresztlevél nélkül, nevemnek nincs helye az iskolai nyilvántartásban. A szükség vitt tehát a templomba, és azért éppen a hídelvei reformátusba, mert apámat és anyámat is reformátusnak keresztelték annak idején, keresztelőmön pedig jelen kellett lennie apámtól elvált anyámnak is. Keresztanyának, kéznél volt unitárius mostohaanyám, keresztapának pedig katolikus mostohaapám. Iskolámhoz és lakóhelyünkhöz a Farkas utcai ősi református templom volt a legközelebb, de az sehogy sem illett hozzám, és ahhoz az apához, aki hétköznapi hite, vagy hitetlensége miatt „elfelejtkezett” a keresztelés bevett szokásáról. Eltanácsolták

a Farkas utcából, vagy nem volt mersze apámnak ott jelentkezni velem, nem tudhatom, mert a vallás soha sem volt fontos nálunk.

A külvárosból a hídelvei református templom volt a legközelebb. Mostohaapám, a magyar állam kisipari támogatásának kedvezményeivel éppen újraindított családi mézeskalácsos üzemében, inasával és anyámmal is alig bírta a saját maga által erőltetett iramot, ezért kikötötte, hogy keresztelésemet csak műhelyéhez közeli és a lehető legrövidebb ideig tartó ceremónián vállalja.

Egyébként, szorgalmának köszönhetően később, a távoli külvárosból is egyre inkább megközelítette a központot. Díszes mézeskalácsos sátraival elfoglalta helyét a piacon, a főtéren és a világításkor Házsongárdba vezető kis utcákon is. Az Ipartestület révén pedig a budapesti országos egyesület pártfogoltja lett. A háború utáni zúrzarvarban, felhalmozott pénzén üzlethelyiséget vásárolt a hídelvei református templommal szembeni oldalon. Egy régi szabóságot alakított át, s a magyar időből maradt cukor és liszt készletéből akkoriban ritkaságszámba menő ingyencékgént gyártott pogácsáit kínálta a jóra kiéhezett világnak. A város közeli bácsi búcsúra, többek között rengeteg, a gyermekek nyakába akasztható pogácsa-olvasót készítettünk minden vallásos áhítat nélkül.

A mézeskalácsos üzlet szépen ment, amíg egy délelőtt, a közeli állomáson megállt valamennyi időre egy szovjet katonavonatot. Mozdonycsere, műszaki ellenőrzés, miegymás miatti ráérős időben, a frontra igyekvő szovjet katonák előzőnlőtték az állomás környékét, és nagy hirtelen, zsúfolásig megtelt kicsi üzletünk. Az ajtó melletti falon egyetlen ideiglenes polc volt, azt mostohaapám két és fél méter magasan tele rakta celofánzacskókba porciózott ánizsos mogyoróval. Ezt a fajta mézes süteményt kedvvel készítettük, pedig sok babra munkával járt. A mézes tésztát vékony csikokra kellett felválni, mogyoró nagyságúra felaprítani, aztán a mester, adagonként addig forgatta nagy rostáján, amíg ki nem gömbölyödtek. Utána nagy „pléhekre” rendeztük, hogy sütés közben össze ne ragadjanak a „mogyorók”. Miután kikerült a kemencéből, óriási alumíniumtálunkban, forró ánizsos sziruppal öntözte és pusztá kézzel addig forgatta a mester, amíg minden mogyorószemre jutott a szirupból. Aztán a táblának nevezett nagy nyújtóasztalon és a márványasztalon, meg mindenütt, ahol lehetett eltergettük és hűlni hagytuk az apró pogácsákat.

Esténként, amikor már mostohaapám befejezte a sütést, akár a fonóban körbe ültünk a műhelyben a nagy tálat, a vastag nyújtófára, méretre szabott celofánt tekerünk, tojásfehérjével oldalát, s az alját ügyesen betűrve, összeragasztottuk, hengeres zacskókat formáltunk. Ha már megszáradt a pogácsa, teletöltöttük a celofán staniclikat ánizsos mogyoróval, aztán bezártuk, leragasztottuk és kis vignettával lepecsételtük a zacskókat. Az üde zöld címkén aranyozott keretben és betűkkel ez állt:

Nägl József mézeskalácsos

Második elemibe, amikor már nem a cigányok és lecsúszott emberek gyerekeinek, a Tordai út és a Petőfi utca sarkán álló elemijébe, hanem a Főtér melletti Kis-mester utcaiba jártam, órák után, az ingyenes német órákon nagy élvezettel rajzoltam a gótikus, a háború végéig valamiért árjának tartott fraktur betűket. Az umlautosakat

különösen kedveltem, ezért a nevelőapám nevében szereplő *ä* betű miatt is nagy tisztelettel néztem fel a mézeskalácsos mesterre, s ki nem állhattam, amikor Nágelnek szólították, vagy ő maga is így ejtette a nevét. Rövidségért is, másokénál becsebbnek hittem ezt a nevet, majdnem annyira szépnak, mint a sajátomat, aminél, szerintem, csak a Joó tekintélyesebb, amennyiben elhagyják belőle a tolakodóan mesterkélts, fölösleges o-t. Ezt apám is valahogyan így gondolhatta, mert már kiskoromban, de később is minduntalan rám bízta a „három betűt”, amire szégyen hozni, soha, semmiképpen sem szabad.

Később, Szabó T. Attila kincsként gyűjtött Erdélyi Magyar Szótörténeti Tárnak egyik kötetében véletlenül fedeztem fel, hogy 1614/1616-ban „Hoza minekünk az Urünk paranczolattját... Thar András az Colosi fő Bíró”. Aztán kíváncsiságom eredményeképpen kiderítettem, hogy a Tar családnév első írásos említése „kincses városunkban” 1453, a Regestrum Hungarorum de civitate Clusvar című névlajstromban fellelhető, és az első városi népszámlálás alkalmából a Kis, Nagy, Fekete Veres, Fejér, Szóke, Kövér, Nagylábó, Segges, Jó, Vak mellett szerepel.

Az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár XII. kötetében a tar szócikknél pedig ezek olvashatók:

Szn. 1453: Petrus Thaar [Kv; TT 1882.532]. 1584: Thar Istwa(n) | Tar Istwan [Kv; TJK IV/1. 355, 356]. 1592: Tar Andras [Kv; Szám. 5/1. 91]. 164/1616: Thar Andras [Kv; RDL I. 100]. 1639: Tar Marton [Kv; RDL I. 116]. 1641/1642: Tar Mihalyne, Desffalui Susanna [Mihályfva NK; JHb XXII/37. 1668: Tar György [TML IV, 398 Paskó Kris-tófné Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz]. 1684: Tar Ersoknak N. Thorma Benedek p(ro) t(empore) hütös felese-genek [Szjk 203]. 1724: Tar János, Tar Sigmond, Tar Mihály [Asz; Borb. I] | Tar Tamás [Nsz; Borb. I]. 1735: Tarr Szabo István [K.dic. 1735. XX. 64b]. 1758: Tar János [uo.; i.h..] 1774: Tár Sámuel [Erdősztgyörgy MT; MkJ]. 1791: Taar Mihály [Várfva TA; Borb. II]. 1819/1831: Tar Anna Hunyadi Sámuel Divortiatája [A.rákos TA; Borb. II]. 1820: Tar István [Szind TA; Borb.]. 1831: Tar Aron [Bágyon TA; Borb, II].

Nagy Iván *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* (Pest, 1876, kiadja Ráth Mór) tizenegyedik kötetében olvasom: „Erdélyben is ösmeretes volt a Thar név Thar Benedek által, ki 1506-ban alvajda volt.”

Ugyanonnan tudom, hogy az újtordai ref. egyház levéltárában található okmányra hivatkozva, az újtordai előnevű Tar család, 1619. augusztus 25-én kapott Bethlen Gábertől címeres levelet, és egyike volt azon 335 testőrgyalogos családnak, akiknek nemességét, címet és Új-Torda pusztá mezővárost adományozta minden tartozékai-val együtt a fejedelem. Címerük: vörös mezőben kék ruhás gyalogos sereg három zászlóval, élükön két lovassal. Sisakdíszük: három zászló. Takarók: különböző színek (vörös-arany, kék-arany?) – Vö. Sándor 74, Weress 97.

De, ha úgy tetszik családom eredetét akár a honfoglalóikig is visszavezethetem, Tar fia Koppányig. És azt is megtehetem, hogy a kiemelkedő lovag címet viselő pokoljáró Tar Lőrincsel is büszkélkedjem. Azzal a Tar Lőrincsel, akiről Arany János híres költeményének egyik mottójában olvashatjuk:

*Rege szállott, régi, néminemű Tarról,
Ki pokolt megjárta: ének vala arról*

Az éneket Tinódi Lantos Sebestyén írta, és a különféle tanulmányokból kiderült, hogy olyan emberről van szó, akiről megmintázható a magyar lovag eszményi portréja. Tar Lőrinc a ma is létező Tar nevű falu névadója. Ez pedig Pásztó mellett van. Innen a Tar Lőrinc nevében az olykor felbukkanó pásztói jelző is. Már apja, Tar László is a királyi udvar embere, hűségesen szolgálta Erzsébet és Mária királynénkat majd Zsigmond királyt. Tar Lőrinc 1401-ben Zsigmond király védelmében megsebesült. Dicséretét királyi oklevél beszéli el, az igazság bajnokának nevezik. 1405-ben pincemester, aztán pohárnokmester, két évig nógrádi ispán, később főasztalnokmester. 1408-ban támogató levelet kap Zsigmond királytól, hosszú zarándokútra indult. Latin nyelvű feljegyzésben számolt be többek között a pokolban tett utazásáról is. Akkoriban a pokol az írországi Szent Patrik Purgatórium volt. Tar Lőrinc históriájának kódexét a British Múzeumban őrzik. Azért ment oda, mert azt hallotta, hogy aki kételkedik a katolikus vallás tanaiban és a lélek létezésében, ott meggyőződhet ennek igazságáról. Tari Lőrinc úti szándéka a neki kiadott királyi menlevél tanúsága szerint 1408. január 10-én már megvolt, de útra nem kelhetett 1409 tavasza előtt, s szándékát, Szent Patrik írországi purgatóriumának meglátogatását 1411 őszén váltotta valóra. Innen bizonyosan hamar hazatért, mert 1412 elején már a Zsigmond további nemzetközi politikai tevékenységének nyitányát alkotó, Velence elleni hadjárata idején titkos diplomáciai missziót vállalt Velencében.

Mindezeket szépen elraktározva emlékezetemben, három betűnk őrzésének kezdeteit megalapozván körbenéztem szülővárosomban is. Úgy vélem, hogy legalább hatszáz éve vagyunk kolozsváriak. A főtéri templom patinás falán van egy címer, amelyen balra dőlt pajzsban máltai kereszt fölött ötágú csillag látható, alatta pedig még kiolvashatók az *s* és *t* betűk. Ugyanaz a névbetűs címer áll a XIV. század második felében épült unitárius püspöki ház boltíves kapujának zárókövén, az egykori Bel-Magyar, a mi életünkben Kossuth Lajosról elnevezett utcában a 14. szám alatt. Kire emlékeztet, és mit hirdet ez a címer? A Bel-Magyar utcai (később Kossuth Lajos u.) XIV. századi unitárius püspöki ház (1735-től Wesselényi birtokában, iratai a zsigódi kastély leégésekor elpusztultak) kapujának zárókövén ugyanaz az ST betűs címer áll, balra dőlt pajzsában máltai kereszttel. Feltevésem szerint és családjunk őseinek emlékezetében volt Sigismund Tar nevét őrizi, aki valamiféle városi előljáró lehetett. Talán kapcsolatba hozható azzal, hogy 1611-ben Thar András kolozsi főbíró nevét jelzik az oklevelek. És az is valami, hogy a kolozsvári unitárius kollégium könyvtárában, a nagyajtai Kovács István gyűjteményben, Regestrum Hungarorum de civitate Clusvar címmel lennie kell egy könyvnek, amelyben kolozsvári magyar polgárok névlajstromát őrzik az 1453-as esztendőből, s abban a testi tulajdonságuk után elnevezett Kis, Nagy, Fekete, Veres, Fodor, Fejér, Szőke, Kövér, Nagylábó, Segges, Vak és Jó között szerepel egy Tar is.

Szóval, így vagyok ebben az egykor kincses városban itthon. Mert valahol otthon kell lennem benne őseim jussán is. Még akkor is, ha a zord idő időnként elcibált és kitaszított innen néhány alattomosan mesterkedőnek álló alkalommal. Valami belülről

indult hívás mindig visszahívott ide. Volt itt valami, ami nem engedett el innen meszsze idegen földre. Pedig utazó embernek születtem, látni akartam kívül-belül a kerek világot...

Ezért lettem újságíró és író.

Itt állok hát, legalább hatszáz éve, és vallom, az a dolgom, hogy figyeljek, s jegyezzem életbevágó dolgaink.

*

Cseh Guszti tanár úrnál mindig volt agyag. Kézimunkaóráján tele volt az asztala mindenféle, a tanulók kíváncsiságát felkeltő anyaggal. Színes papírokkal, krétákkal, kartonfélékkel, fa- és linóleum darabokkal és különféle vésőszerszámokkal volt telis-tele a tanári asztal. A néhány maroknyi agyagot nedves kendőbe bugyolálta, és egy kiváltságos alkalomkor, az osztály álmélkodására apró figurákat, kis forgó asztalkán kecses kancsót formált belőlük. A máskor hosszú tanórák ilyenkor valahogyan összezugorodtak. Pedig az órarendben rendszerint egymás után két kézimunkaóra állt. Mint a cikázó fecskék a Bethlen-bástya környékén, úgy száguldottak ilyenkor a percek, szünetre is csak a lógósok mentek ki, hogy végleg lelépjenek a városban élményekkel kecsegtető tekerгés igézetében.

Ilyet csak nagyon régen, elemista koromban láttam a Sétatéren.

A mostani Magyar Színház, az akkori nyári színpódzól induló hármassétány mentén két fürge, tiszta vizű patakocská rohant a park belsejéből a színház előtti tégig. Papírhajóinkat vitte oda vesztükbe, mert ott összetörte ezeket a kanálsifedőn rácsán zubogó víz. Ott, ahol mindent elnyelt az a két feneketlen kút, amelynek vize végül is visszajutott a mi Szőke Kis-Szamosunkba. A baloldali sétány első padján rendszerint egy vénember ült, a markába szorított fényes agyagtükörben ráncos arcát láthattuk, amikor fölbe hajoltunk, hogy ellessük, miképpen varázsol pillanatok alatt mulatságosan vidám kakast, szamarat és nyuszt a tapogatni kellemes anyagból.

A kézimunka beláthatatlanul széles mezőit akkoriban annyiféle fontos teendőt róttak tanárunk-ra, hogy a vajfinomságú titokzatos agyag a legtöbbször érintetlenül maradt nedves takarója mögött. És Cseh Guszti tanár úr, aki egyébként városunk jeles grafikusművésze volt, óra után, a körülötte toladó tanulók közül kiválasztott segédeivel ünnepélyes menetben átvitte különféle felszerelésével együtt az agyagot valamelyik másik osztályba, ahol a következő kézimunka óráját tartotta, vagy a szertárba sétált a királyi menet élén, ahol a tanár úr a tanulók által felbecsülhetetlen kincseit raktározta. A kézimunka a komoly tantárgyak közé tartozott, a házi feladatok teljesítésével lehetett átmenő jegyet kapni. Cseh tanár úr szigorúan osztályozott, de becsületére legyen mondvá, még pótvizsgára sem buktatott el egyetlen diákot sem. Apró természetemmel kiemelkedtem az osztály egyhangúságából. Az egyik szabadon választható házi feladatul, remekbe szabott özikét tettem a katedra asztalára. A tanár úr felkapta a fejét. Hirtelen kiegyenesedett zsúfolt asztala mellett, meg-emelte, majd pillanatig tenyerében tartva mérlegelte az inkább szárított, mint égetett agyag-szobrocskát.

- Te készítetted?! - kérdezte a halálra ítéteknek kijáró megvetéssel.

- Egen... - nyögtem egykedvűen. A füllentés apró, de szemtelen ördöge kicsi székén hanyagul akkor már ott ült égő arcomon.

- Ezt biztos?! - kérdezte sajnálkozva a tanár úr.

- Hátegen... - dűnnyögtem.

A tanár úr hirtelen lerántotta a nedves ruhát a másfél kilónyi agyagról, kiszakított belőle jókora teniszlabdányit, és odanyekkentette a tanári asztal szélén heverő egyik deszkalapra.

- Készíts még egyet!

Tétováztam. Örültem is meg nem is a váratlan fordulatnak.

- Itt! És most! - Háborús szigorúság volt az enyhén kopaszodó tanár úr hangjában.

Nem tudhatta, hogy nekem két apám volt. Mindkettő mesterségéből adódóan szobrászkodott is. Szülőapám olykor édes cserszagú börtalpat faragott Párizsba küldött cipőkölteményei aljára. Nevelőapám, aki a sokféle háborús hiányok következtében egyben keresztapám és mostohaapám is volt, mézeskalácstésztaból gyúrt, szobrot és sütött szív alakú, emeletes cukormáz-rózsákkal tömött mesés káprázatokat romantikus érzelmű falusi és kisvárosi vásárlói rettenetes örömére. Az agyagőzike végső formáját is ő adta meg néhány határozott mozdulattal, miután amúgy is a kellenél több időt pazaroltam el arra, amikor a Nádas-patak oldalából a megfelelő agyagot kikaptartam, és finomra gyúrtam. Aznap a mézeskalácsműhelyben a tordai pogácsa készítése volt soron, és a mestert jó érzékkel utánozva, elfogadhatóan szabályosra alakítottam az ehhez készített kis nyújtófával a csak kézimunkával készíthető, négyfüles, közepén feldomborodó, két villával recésített, sütés után szarvasbarna, és bársonypuha mézes pogácsát.

- Hát csinálhatok egyet... - biztattam magamat a katedrán. És nekiláttam.

Az osztály zsongott. A tanár úr valamit magyarázott, de én nem láttam, nem hallottam. Izzadt tenyeremmel egyszer-kétszer megcsapkodtam az agyagot, aztán mintha magától mozdulna mindkét kezem, nevelőapám fogásait utánozva, percek alatt megszültam az agyagőzikét. Békés pihenőhelyzetben feküdt a deszkalapra laposított alapzatán, magasra nyújtott nyakkal, képzeletem szülten, riadt fejtartással figyelt valamely erdő mélyből leselkedő veszély irányába. Szobrom valahogyan kissé szebbre sikeredett, mint elődje. Simítgattam itt-ott még az agyagszobrocskát, aztán csak álltam mellette, arcomon derengett a sikerérzéstől gyarapodó büszkeség.

Cseh tanár úr nem sietett az elismeréssel.

Az óra végén beírta a naplóba a nevem mellé a tizedet, felszereléseit levitette az önkéntesekkel a szertárba, aztán fogta a munkám, és tanárit útba ejtve bekopogott az igazgatóhoz.

Másnap, amikor a szigorú Dévai Ilon, valamivel a nagyszünet előtt, befejezte a magyar órát, hirtelen levette szálkás komolyságát, és megszokott osztályfőnöki keménységét is félretéve, anyásan arról beszélt, hogy a tehetség olyan áldás, ami a szökőévnél is ritkább. Aztán vállamra tett kézzel beteretelt az igazgatói irodába. Ők beszéltek. Pislogtam, hallgattam, hogy rólam beszélgettek.

A sokféle dicséretől lelkesülten minden órára újabb szoborfeleséggel álltam elő. Gyűltek a tízesek nevem mellett a katalógusban, és a kézimunka tanár példájára más tantárgyak oktatói sem fukarkodtak a nekem ítelt jó jegyekkel.

A tanév végén iskolareformot hirdettek az országban.

Új eszme uralkodott, és hirtelen mindennél fontosabb lett a nehézipar.

Nevelőapám beadta az ipart. Később a Vitadulci (Édes élet) névvel terebélyesedő szövetkezetben a korszerűsítés vidám gyászzenéjével temették előbb a mézeskalácsosságot, aztán magát az utolsó erdélyi mézeskalácsos mestert is.

Apám, akinek egyik a Tordai hasadék környékén tett elemi iskolai kirándulásomról tenyérynyi hófehér alabástromdarabot hoztam, saját képét faragta bele, mégpedig olyanformán, hogy portréja egyszerre volt dombormű és körszobor, valószínűleg nem tudott, nem is hallott az iskolában felfedezett tehetségről. A háborúból ocsúdó város ismert baloldali vezetőinek egyike volt. Az, hogy tanárim rám rakott álmélkodása, biztató dicsérete nem tartott ki a tanév végéig, nyilván annak is betudható, hogy apám, akinek a nevét az ifj. jelzővel használtam, az általa alapított bőripari szövetkezetének vezetőjeként kommunistaságát nyíltan és büszkén hangoztatta. Szeretett osztályfőnököm, kedves kézimunkatanárom és rettegett igazgatónk sem hívatta sem cipész, sem mézeskalácsos apámat, hogy továbbtanulásomat megbeszéljék, pályámat tehetségem kibontakoztatásának irányába tereljék. A következő esztendőben pedig már az új műszaki fémipari középiskola vadonatúj padjait koptattam. A szobrászatról már csak annyit hallottam, hogy elvált magyartanárnőnk férje különös, magános ember, megrögzött fafaragó.

Így történt, hogy egy szobrásszal kevesebb született a másféle kincseitől is fosztott - ma már végleg kifosztott - kollégiumi szülővárosomban.

A sors különössége folytán ennek a szobrásznak később lettem örökös, tudatos tisztelője. Pedig apámat látogatva többször is megbámultam a ház régi gazdáit által az egyik szobában felejtett domborművét, amelynek jobboldali alsó sarkában olvashatóan állt: Szervácium J.

Írtam művéről, olvasható volt internetes jegyzeteim (blog) sorában:

Szervácium Jenő első munkája

Kolozsvári óslakos lévén, szerencsém volt találkozni mindkét Szerváciummal. Megyei tárlatokon láthattam a szimpatikusan markáns arcú, bajszos mester munkáit, csodálhattam fába faragott, erőtől duzzadó figuráit, mesés erdélyi embereit, önarcképre formált legendáit. Neve korábban sem volt idegen számomra, hiszen magyartanárnő feleségének tanítványa voltam a fémipari középiskolában.

Gyerekkoromban bámult emlékeim között őrzöm azt az lapos iskolatáska nagyságú, fába faragott domborművét, amely apám Kismező utcai lakásában, az ablak melletti falra zuhogó fényben, függött. A három centiméternyi vastag falapból kialakított, hat centiméternyi sima keretben, a sátorvászon fába merevített redőnyei előtt, leeresztett karddal a fedetlen mellű, szépséges Judit, Manessze özvegye áll. Jobbra szolgálója, Holofernesz levágott fejét táskafele zsákba csomagolja. Az előtérben a vánkosáról legurult, Judit két kardcsapásával lefejezett asszír vezér elnyúlt testét látjuk, aki halálában, bal karját kardjának üres hüvelye felé nyújtja. A bibliai jelenet a Jeruzsálemet megmentő nő büszkeségét, Izrael örömét, népének dicsőségét sugározza. Apám értelmezése szerint a férfiakon uralkodó nő hatalmát mutatja.

Hogyan került Szervácium munkája lakásunk falára?

Pontos története kikövetkeztethető városunk második világháború utáni eseményeiből, de ehhez némileg be kell avatnom az olvasót családom zegzugas történetébe is. Az 1944 őszén bevonuló román hatóságot, túlkapásai miatt, visszaparancsolta a szovjet hadsereg. Az erősödő demokratikus rendben, az elhagyott és kisajátított lakásokba szegényeket költöztettek. Így került apám családja is, hat másik családdal

együtt, a Kismező utcai ikervillába, amelynek 9-es számú része egy zsidó családé volt.

A háború idején, amikor Kolozsvárt gyilkos bombázás érte, anyám elkért apámtól, aki válásuk után velem, élettársával és mostohaöcsémmel, a Görögtemplom utca 22-ben lakott, és Baumgarten nevű főszolgabíró házmestere volt, miközben a hadtestparancsnokságon teljesített katonai szolgálatot. Mézeskalácsos mostohaapám családjával (féltestvér nővéremmel és mostoha lánytestvéremmel) Borsára költöztünk, ott ért a háború vége. Miután visszatértünk mostohaapám mézeskalácsos műhellyé alakított, pékkemencés, Királyhágó utcai házába, az újjáépítés zavaros idején is náluk ragadtam, és többnyire csak május 10-én, apám születésnapján, valamint november 4-én, névnapján kerestem fel őt, a Kismező utcai lakásban.

Emlékszem, már első látogatásomkor is elcsodálkoztam a lakás bútorozottságán: a fekete zongorán, a nagy íróasztalon, amelyen régi tuspárnás ócska írógép pompázott (később javító szándékkal szétszedtem, de összerakni képtelen voltam), és az üveges szekrényben sorakozó díszes kötésű könyvsorozatokon (többek között Magyarország-aranyozott, és a magyar szabadságharc vörös, kemény kötésű története, amit apám egy Kiss nevű fiatalembernek ajándékozott, aki eladta, elprédálta valamennyit), valamint a falakat díszítő festményeken, a tengeri kagylóból kiemelkedő fél méternyi magas „Három grácia” gipszszobrán.

Apámék lakása, az ikerház közös kertje felőli két szoba, fürdőszoba volt. A kijárat felőli szobából konyhát alakítottak. A két helyiség közötti fehér ajtó félfáján mezuzát láttam, de akkor még nem értettem ennek mire valóságát.

Az ajtó és a kerthez nyíló nagy ablak közötti keskeny falrészén fába faragott féldombormű szerénykedett. A jobb felén, a négyzet alján, a kereten belül, felirat:

Szervácius J.

Alatta kisebb számokkal:

1924.I.15.

A fafaragványon ábrázolt jelenet és a mezua közötti összefüggésre akkoriban hiányos képzettségem miatt nem gondolhattam. Csak annyi maradt meg emlékezetemben, hogy a háború utáni lakók tudták, hogy a villa a Vass doktoré volt.

Egyszer, amikor már rég nem laktam a Kismező utcában, a véletlen, a holokausztot megjárt Vass doktor fogorvosi rendelőjébe vitt. Fájós fogam kezelése közben, apám helyett is szabadkoztam, hogy valamennyi ideig hivatalanul is házában kellett laknom. Sajnos nem jutott eszembe a falon maradt Szervátiusz (a faragvány szerint Szervácius) munka. Azt is Cselényi Béla négy évtizeddel ezelőtt írt jegyzetéből tudom, hogy „Dr. Vass Zoltán fogorvosról van szó. Nagyon szerettük az ekkor már jócskán nyugdíjas kor fölött járó fogorvost, aki értett a gyermekek nyelvén. Ugyanakkor borzasztóan féltem a kezelésektől, s bizonyára Laci is így volt vele. Érces hangú, zsidó bácsi volt; ha románul kellett beszélnie, egyszerre érződött magyar akcentusa és azon belül a zsidós hanghordozása. Fehér, „partedlis” munkaruhája volt; a fokozott megérőltetéstől jobb kezén deformálódott a hüvelykujj ízülete. Úgy tudom, a felesége haláltáborban vesztette életét. Dr. Vass Zoltán 1970 tavaszán halt meg. Sírkövét a kolozsvári zsidó temető bejáratához közel 1979. IV.19-én láttam, nagynéném barátnője, Benjámin Árpádné Steinfeldt Margit temetéséről jövet.”

Később, a helyi napilap művelődési rovatának vezetőjeként, kitiüntetésének hírére jártam fotósunkkal (Deák Ferencsel vagy Csomafáy Ferencsel) Szervátiusz Jenő fellegvári, (Donát út fölötti) műtermében, és irhattam róla nagy örömmel, lelkesedéssel, de kevéske szakértelemmel.

Amikor a művész, akkoriban szárnyait bontogató fia, a ma nemzetközi hírű Szervátiusz Tibor, zseniálisan stilizált Bartók-szobrát mutatta nekünk, pillanatnyi késedelemmel böktém ki a nyilvánvalót, hogy Bartók szikárságával szembesültem. Akkor, kétszer is megfordultam közös műtermükben.

Másodszor akkor, amikor apám engedelmével a mester bibliai témájú munkáját is magammal vittem, aminek nagyon megörült, és felajánlotta, hogy bármelyik műtermében található domborművét vagy szobrát adná érte. Fantasztikus ajánlat volt. A mester műveinek akkori értéke számomra, már akkor, felbecsülhetetlen volt.

Első munkája, amit kerékgyártó-kovács, asztalos és székérfészítő-inas korában készített, s az iparkamara által megbízott zsűri külföldi ösztöndíjjal honorált, a művész számára mindennél többet érhetett.

„1925-ben Vágó Gábor műtermében dolgozott a kolozsvári iparos egyesület ösztöndíjával. 1925-27-ben Párizsban élt, ahol munka mellett az École Libre esti tanfolyamán tanulta a szobrászatot”- olvasom Banner Géza monográfiájában, tehát ezzel a munkájával indult művészi pályája.

Apám nem vállalta a cserét. Szégyellte a kiutalt lakás bútorainak visszaszolgáltatása után nála maradt apróságokat? Azt állította, hogy a Szervátiusz munkát az ószeren vásárolta valakitől.

Számomra nyilvánvaló: a szóban forgó munka a Vass-villa tartozéka volt. Feltehetően, Dr. Vass Zoltán megvásárolta ezt a munkát az iparos egylettől. De az is lehet, hogy a tehetős fogorvos anyagi segítségével vált lehetővé Szervátiusz Jenő két éves párizsi tanulmányútja.

Többször próbálkoztam, hogy ez a munka a művész, majd művészfia tulajdonába jusson, de apám hajthatatlan volt.

Halála után, Svédországból való hazalátogatásaim egyikén két emléktárgyat kértem mostohaanyámtól. Az egyik az apám munkája volt: ifjúkori magát szoborta meg abból a lapos alabástromdarabból, amit a Kismester utcai elemi iskolám által rendezett Torda-környéki kirándulásunkról hoztam magammal. Nem tudtam arról, hogy nyugdíjas éveiben ezt a jól sikerült munkát „átdolgozta”, és a maga portréját felezve, mostohaanyám megszépített arcmását is kőbe véste. Mostohaanyám, a szó szerinti értelemben mostoha volt. Műveletlensége és női akarnoksága áldozataként született farkastorkú fél öcsém védelmében, de inkább rosszindulatból és irigységből, anyám mindennapos gyalázásával keserítette gyermeki éveimet. Később tehetetlenül beteg apám nyugdíjazására hivatkozva, úgymond „sinen lévő”, egyetemi tanulmányaimat is sikerült meggátolnia. Tizenhét évesen a Duna-Fekete tengeri csatornához menekültem, s aztán magam erejéből lettem, amivé lehettem. Nyilvánvaló, hogy nem fogadhattam el emléknem a saját alabástromdarabomba vésett, megmásított szobrot.

Mostohaanyám mohóságát tapasztalva már évekkal azelőtt kijelentettem, ha eljön az ideje, örökségemről lemondok. Amikor egy ideig náluk laktam, hajtási igazolványt sem váltottam, nehogy azt higgye, lottón nyert gépkocsija használatára pályázom. Fia is eltávolodott anyjától és apámtól is, megszakítottak vele minden kapcsolatot.

Engedékenységem, és a látogatásom idején még értékes ritkaságnak számított csokoládé- és déligyümölcs ajándékaim fejében reméltem, hogy a Szervátiusz munkát, nem magamnak, hanem a művész emlékére alapított gyűjteménynek megszerezhetem. De dühösen ellenezte ezt fiú féltestvérem nagyobbik fia is, akit még gyermekkorában örökbe fogadtak a nagyszülők és elválasztották az ugyanazon házban élő anyjánál maradt öccsétől. Azt gondoltam, hogy egy, az akkoriban megjelent újsághirdetés miatt ragaszkodik a Szervátiusz műhöz. Magam is olvastam a hirdetést, amelyben, valószínűleg a művész fia, apja, munkáinak megvásárlására tett közzé felhívást. Reméltem, hogy unokaöcsém zavaros pénzügyi helyzetében, felajánlja a domborművet a vevőnek, és így végre a megfelelő helyre kerül a mű. Nem tudom miért, ez nem történt meg.

Eltelt néhány esztendő. Még Kolozsváron laktam, de apám halála utáni hagyatéki tárgyaláson a jelenlévők elhallgatták nővérem és személyem létezését, nem hívtak meg a tárgyalásra. Ugyanígy történt öcsém, mostohaanyám és nagyobbik unokaöcsém halála után is. Kisebbik, Franciaországba került unokaöcsémet, fondorlatos módon, egy zavaros szövegű távirattal tartották távol az osztozkodástól. Egyébként ő, hozzám hasonlóan, nem tartott igényt az örökségre. Később, otthonjártában, magához vette nagyszülei értéktárgyait, emléktárgyait, fényképgyűjteményét, és többek között Szervátiusz Jenő első munkáját is. Egyszer, kismemizésem fölött elmélázva, kijelentette ugyan, hogy volt eszében nekem adni ezt a művet, de aztán elfeledkezett róla.

Amikor nála jártam, Nimesben. a Szervátiusz munka előkelő helyen függött nappalijában.

Vendégként nem kérhettem, hogy lemondjon róla. Belátására kellett bíznom, mit tesz vele. Ha nekem adja, s ezzel helyrehozza a család velem és vele szembeni méltánytalanságát, eddigi meggyőződésemmel híven, eljuttatom a fafaragványt a művész fiához, Szervátiusz Jenőhöz, hogy kiegészítse és teljessé tegye az apja emlékére létrehozott gyűjteményt.

Mielőtt Nimesbe került a jeles munka, jártam Szervátiusz Tibor budai műtermében, és szóltam apja művének eddigi viszontagságos útjáról.

Kötelességemnek éreztem, hogy a mű hollétéről ismét hírt adjak, hiszen rajtam kívül kevesen tudhatnak róla. A nyolcvanadik esztendejét betöltő, Kossuth díjas és Magyar Örökség díjas kiváló művésznek ajánlottam ezt a csekély, de talán mindkettőnknek egyaránt fontos hírt az alkalomhoz illő szerény ajándékként.

Elküldtem ezt az írás több szerkesztőségnek, kaptam méltányló visszajegyzéseket is, de mert tudtommal sehol sem közölték, üzenetem nem jutott el tisztelt szobrászom közismerten híres szobrász fiáihoz. Valamikor majd magam viszem el budai házába, ki a hegytetőre, ahol jártam már egyszer, amikor irodalmi és képzőművészeti folyóiratomat figyelmébe ajánlva, apja első munkájának sorsáról is beszélgettünk.

*

Anyám nem volt vallásos, de a „Tisztelt anyádat és apádat!” szellemében nevelt, és nemcsak tisztelte, hanem válásuk után, a világ és talán még maga előtt is tit-

koltan, szerette apámat. Vezeklése is benne volt abban, hogy apám minden születésnapján és névnapján vörös szegfűkkel tett útra, s amíg a külvárosból a belvároshoz tartozó villasorba értem, volt időm gondolkodni azon, hogy miért vert meg a sors két apával és két anyával. Keserűségem, mint a telkünk végében csobogó Nádas-patak közeli holtágaiban megrekedt, nyálkás zöld vizén habzó, utálatos békanyál, lassan beborított. Azért nehezteltem valakire, akit megnevezni sem tudtam, mert mostohaanyámat, kérésére Kismamának, mostohaapámat pedig Apunak kellett szólítanom. Nem tudom ki tanított erre, apámat mindig magáztam és szívesen szólítottam Édesapámnak.

Anyámhoz, a bombázások utáni, a háború borzalmaitól való félelem vitt.

Különösen a háború végi, június eleji amerikai tökéletlen bombázás, amikor ezer bombánál is többet úgy hajigáltak városunkra, hogy nagy része nem a célpontul kitűzött pályaudvart, hanem a békés lakosok házait találta. Svédországban találkoztam a közel száz esztendős Lőrincz Dezsővel, akinek csaknem minden rokona és mindene ott pusztult a romok alatt, a rajta lévő katonaruhán kívül egyebe nem maradt.

A háromszáznál több halottat a hozzánk közeli kardosi temetőben hantolták el közös sírban. A bombázás nyomainak eltakarítása csak évek munkájával sikerült. Nagy volt a riadalom a városban. Fél évszázaddal később, az állomáskörnyéki építkezések alkalmával is több eltűntet találtak a megbolygatott romok alatt.

A város nyugati részén lakó külvárosiaknak, az állomásnál kezdődött a város, a bécsi döntés után újra Baross tér volt a neve. Akkor Európához való tartozásunkat bizonyította, hogy az osztrák-magyar monarchia idején épült állomásépületünk nagyon hasonlított a szomszéd megyében és a távoli országrészben épült vasútállomásokhoz. A vasúti csomópontot kívánták eltörölni sűrűn lehajigált bombáikkal a sietős bombázók, szétverték a környéket, de a pályaudvar megmaradt.

Anyámnak addig a háború, újsághírekből olvasható dicsőséges előremasírozást jelentett és az állomás melletti, a vágányok fölött húzódó hídról látható hosszú és tömött katonavonatot. Vértől, haláltól, romoktól, elmúlástól rettegetve, másokhoz hasonlóan a falura menekülést választotta, és erről nem volt nehéz meggyőznie mézeskalácsos kisiparos férjét is.

Nyáron pangott a mézeskalácsipar, Nágel József az őszi vásárookra készült, kis raktárszobája már majdnem tele volt különféle illatos pogácsákkal. Apja mesterségét örökölte. Temesvár környékéről vándoroltak valamikor kincses városunkba, s az üzlet érdekében elmagyarosodva, ősi bajor, nevüket, a szöveget jelentő Nägl-t, a románul és magyarul könnyebben kiejthető Nagelre, majd Nágelre változtatták, anélkül, hogy sejtették volna, hogy nevük ilyenformán inkább körmöt jelent. A névváltoztatáshoz nem volt szükségük hivatalos papírra, a román és a magyar hatóságok is szívesen vették, ha az állam nyelvén, könnyen kiejthető módon, írhatták le az „idegenek” nevét. Az öreg Nägl elnyúhetetlen, selyembéléses téli nyakabátját hagyta fiaira, amelynek belső zsebén aranyozott fonállal, mesteri remekműként, cirkalmas monogram hirdette az utókornak, hogy Heinrich névre hallgatott. Elsőszülött fiát is Heinrichnek keresztelte, lányát pedig Elisabetnek. Román származású feleségére és a román időkre való tekintettel mostohaapámat Josif névvel jegyezték be az anyakönyvbe, de mert az elnyomás évei alatt is a magyar iparos közösséghez való tarto-

zást választotta és elmagyarosodott, legkisebb fiának a Zoltán nevet adta. Apjuk halála után Heinrichre szállt a mézeskalácsos mesterség gyakorlásához szükséges minden szerszám, a receptek és a nagykabát is, de ő valamiért öngyilkos lett.

Nágel József folytatta és nehéz megpróbáltatások közepette iparművészeti rangra emelte a mézeskalácsos mesterségét. Anyja hosszantartó betegsége, majd felesége gyermekágyi halála azonban felemésztette minden vagyonát, el kellett adnia mester-sége örökölt szerszámaait is.

Virág Rudolf, aki ugyancsak az apja mézeskalácsos mesterségét gyakorolta, és miután Pesten és Bécsben tanult, 1936-ban cukrászdát nyitott Kolozsváron, szívesség-ből, de minden valószínűség szerint, mert vetélytársat látott Nágelben, megvásárolta minden felszerelését: műhelybútorait, keményfából készült hosszú asztalait, nyújtó-padját, üstjeit, sütőlapjait, különösen értékes, régi és egyedi nyomófaít, mindent, ami e mesterség gyakorlásához elengedhetetlenül szükséges volt.

Nágel eladta a Szamos bal partján, a Vágóhid közelében nyitott kicsi cukrászdá-ját is, ahol anyám kiszolgálóként dolgozott. A mézeskalácsos gyermekágyban meg-halt fiatal felesége, anyám unokatestvére volt, a rokonok révén jutott a cukrászdai munkához, miután apámtól elválva, munkát máshol nem kapott, fél esztendő-t kínló-dott a nagyvárad paprikagyárban.

Nágel József, fess, szőke hajú, sportos fiatalember volt. Kerékpárja, az akkori iparos fiatalok státuszszimbóluma, tették vonzóvá a férjet kereső lányok előtt. A népes Király család, szőke üdvöskéje illett hozzá. De nem volt szerencsénk. A fiatalas-zsöny értelmetlen gyermekágyi halála nehéz helyzet elé állította a hirtelen megözve-gyült mézeskalácsost és cukrászt. Pólyás gyermekét, az ugyancsak ragyogóan szőke és kék szemű Gréti gondozását, az anyai nagymama vállalta.

A Király család bölcsei, anyámat irányították az özvegyember mellé. Anyám-nak nem volt más választása. Várad próbálkozás, hogy önálló életet teremtsen magá-nak, sikertelen volt. Később, amikor szóba került próbálkozása, nehéz sóhajnál több-re nem futotta erejéből, hallgatott ottani életéről. Visszakerülve a Király család ható-körébe, annak ellenére engedett a józan tanácsnak, hogy egyszer már megjárta, elsie-tett házasságát is a rokonainak köszönhetette.

*

Örömteremtő embernek születtem. Úgy hiszem, tudatos alkotónak. De a vállamra telepedő évek során rájöttem, hogy nincs új a Nap alatt; ha örömet akarunk, a jót kell utánoznunk, az igazat kell újrateremtenünk, a szépet újraálmodnunk. És meg kell osztanunk titkainkat. Szét kell szórunk aranyainkat, mert igazán csakis az a miénk, amit másokba átültettünk, másokkal megértettünk, elfogadtattunk.

A titok, amelyről mézeskalácsos könyvemem írtam, mindössze néhány mozdulat. Tizen-két éves voltam, amikor reám bízta ezeket a mozdulatokat a mézeskalácsos mester. Mutatta. Nem erőltette, hanem hagyta, hogy megbámuljam, nézzem és eltanuljam. Megengedte, hogy ellopjam. A faltól falig nyújtózkodó, tenyérenyi vastag tölgyasztal-lapra elém tett egy kisebb Tordai pogácsának való mézestészta darabot, kezembe nyomta az arasznyi hosszú, sétatápca vastag sodrófát, és biztatott, hogy hozzá ha-sonlóan, egymás után következő, lendületes mozdulatokkal négy egyforma fület hajt-sak az előzőleg hengeresre nyújtott pogácsa embrióinak. Ezután két mozdulattal

hosszú hasat nyomtam a sodrófával a tészta közepére, beecseteltem tojássárgájával, és két villa egymásba csúsztatott ágait a pogácsa hasába szúrva, hosszanti irányban mozgatva a nyolc villahegyet, recés szélű árkot ástam, amely a sütőben a Tordai pogácsa mókusbarna színétől elütve osztrák-sárgán, szabálytalan alakban kitéremkedve, valóságos csodává szilárdult. Figyeltem a mester mozdulatait, és láttam, megmagyarázhatatlan módon felfogtam, mit miért és hogyan kell tennem ahhoz, hogy a kezem alól kikerülő Tordai pogácsáknak Tordai pogácsa alakjuk legyen. Már az első sikerült.

A mester egy pillanatra megállt a munkában. Rám nézett. Kisteremtű fiút látott hosszú fehér kötényben, lapos henger alakú, fehér vászonsapkában. Nem szólt akkor semmit, de tudom, hogy utódjának képzelt.

Hogy mégsem maradtam meg a táblának nevezett hosszú mézeskalácsos asztal mellett, annak sokféle oka közül most csak ezt említem: a háború utáni éveket éltük, amikor a kismesternél hirtelen fontosabbá vált a szövetkezet, a pogácsakészítőnél pedig a fémipar.

Immár fél évszázada hordom magamban a Tordai pogácsa elkészítéséhez szükséges mozdulatokat. Vártam - várom hiába - az új világ eljövetelét, a mézben, tejben, vajban, lisztben és egyebekben bővelkedő Kánaánt. Hittem. Közben eltelt fél évszázad. És immár egyes-egyedül maradtam azok közül, akik valamikor Tordai pogácsát készítettek. Idegeimbe rögzítve, akár a kerékpározás tudománya, amit egyszer megtanulva elfelejteni nem lehet, él bennem az elkészítéséhez szükséges mozdulat-erdő, anélkül, hogy az eltelt sanyarú évtizedek alatt egyszer is kipróbálhattam volna, mit érféltett tudományom. Hol a méz volt igen drága, hol a fűszerek hiányoztak. Mások pedig nem jött ki az időből, másfelé terelt, hajszolt az élet.

Egyedül maradtam titkossal, amelynek értékét mindig is tudtam, de ma felbecsülhetetlennek tartom. Belém nyilall a felelősség: mi lesz, ha rendre elhalnak mozdulataink, titkaink, tapasztalataink?! És hát most mit kezdjek a Tordai pogácsa titkával? Egy eltűnt mesterség rám maradt tudományával? Merthogy józanul gondolkodva kiszámítható: messze, nagyon messze még a Kánaán! A „harmadik világháború” észokokkal vívott nagy csatája után éppen úgy romokban áll a vesztes fél hazája, ahogyan az előző két világégés utáni időkben. Éppen csak annyi a különbség, hogy most nem a házak, városok, utak, hidak dőltek össze, hanem a lelkek, az ember ember iránti bizalma, az erkölcs... És sokféle mesterségbeli tudás, sokféle szépség- és örömteremtő gyakorlat. Ne hagyjuk veszni! -- biztatom magam, másokat is.

Néha az az érzésem, élhetnének valamiféle átgondolt recept szerint.

Kell hozzá... Általában így kezdődnek a receptek, és a hozzávalók felsorolása után következik a lényeg.

Mostanában mézeskalács recepteket gyűjtök, egy kiháló mesterség jobbára elfelejtett, mindig is csak kevesek által ismert titkait kutatom.

Gyermekkorom gyors röptű éveiből egy tavaszi kék ég szemű, ritkuló szőke hajú, nehéz kezű, csontos ember mozdulatait vetíti elé a valamiért mindig a múltba kalandozó és ugyanakkor a jelenbe emelkedő emlékezetem. Rövid ujjú fehér vászonkabátban, kerek cukrászsapkában, szikkadt testét körülölelő, két oldalt a hátsófelén mindig lisztes, olykor rikítóan piros, zöld és kék cukorfestékes, térdközépig lelógó, ropogósra

keményített, hófehérre kékített kötényben áll a „tábla” előtt, amely nem más, mint egy öt méter hosszú, négyujjni vastag tölgyfaasztal, és össze-fogott, tenyérrel lefelé fordított nagy, erős kezével egyenletesen nyomkodja az asztal-hosszúságú nyers mézeskalácstészát. Minden mozdulatában az évek óta megszokott és felfokozott lendületű munka ritmusa, amelyből a nyújtófával végzett sodró mozdulatok ideje alatt sem enged, nekilendülései, lódulásai, igyekezete embert□ és lisztet söprő, a tábla másik végén szöszmötölt, a mai divatos szójárással élve, csipődobással félreállítva halad előre munkájával; kézmozdulata, amellyel a tészta alá hintette a lisztet már nem az ismétlődő mozdulatok szaggatott egymásutánjaként hatott, hanem a mozgóképhez hasonlatos, folyamatos mozgásnak az óriási filmvásznat helyettesítő lisztporos asztalon.Látom, amint az egyen-letesen kinyújtott tészta megnyugtató simasága pillanatra megállítja, és mosolyra készíti a mestert. Szőke Jávor□bajuszakája alól indul a munkához illő jókedv apró jele, közben örökké össze-ráncolt homloka kisimul, és a következő pillanatban már tízesével ömlik a kezébe szorított cinkbádog vágóformából a mézespuszerli egyelőre még lisztes felületű, lágy korongja. Máskor, más formából huszárok, babák, piskótaalakok jönnek ki valamivel fehérebb és vékonyabbra nyújtott tésztából. És szívek, kardok, nyuszik meg újabb babák. Mostohaapám irányí-tá-sával rakjuk szaporán egyforma távolságra egymástól, négyzetméternyi nagyságú pléhlepsikre. Dolgozik az egész család. És észrevétlenül ránk ragad a mester által diktaált jóleső iram. Így történik ez sütés után, a festés és a díszítés különféle szakaszaiban is. Orromban még most is érzem a liszt, a méz illatát, a sütőben emelkedő tészta gőzét, a szalalkáli mindent átható szagát. Ujjbegyemen a gyűrőpadon fakarddal sokáig aprított és forgatott nyers tészta puhasága, inyemen a sütés utáni héten megpuhult Tordai pogácsa bársonya és szegfűborsos□fahéjas íze. És ott van (itt van) a levegőben a hosszú teleken át tartó fergetes igyekezet, amely tanulás után minket, gyerekeket is a műhelybe szólított. Látom, ahogyan naponta áruval telnek a nagy fenyőládák és a raktár polcai. Celofánzacskóban fénylik az ánizsos mogyoró, színes papír-csomagolásban a mutatós vanília, az útburkolatot felületével utánzó kandirozott flaszter, a „borba mártó”, a csodálatos mandulás, a titokzatos borsos, az ízletes citromos puszerli, a rajzos□fényes tetejű székelypogácsa, a késpenge vastagságú, pendülve roppanó, ropogtatható debreceni. Meg a sokféle színes áru. Nagyságrendben a tükrös és képes szívek és babák, a bölcsök, a kosárkák, a mákos végű papírszalagos pipák, a kakastaréjok, a minden színben pom-pázó karikák, apró vásárfiak sokasága. És a városi népek való ún. finom áru: a gyümölcs-kenyér, a déligyümölcscsel töltött bomba, a diós kifli, diós puszerli, a mandaletta, a kakaós spicc.

Ott áll, mint korabeli élő komputer a műhely közepén, zsákok, bődönök, tepsik és tálak erdejében, több szekér pogácsa özönében a mester. Egyedül ő tudja, miből mennyi kell. És mi hova kell. És fejben tartott különféle receptjeiből azt is tudja, mikor s hogyan kell dolgozni.

Azt, hogy miként kell élni, sohase tanulta meg. Nem volt ideje rá. Hajtotta, hajszolta magát mindig. Még akkor is, mikor rohamosan fogyott a raktárból, de a piacról és a malomból is elfogyott a liszt, a méz, a szirup, és egyáltalán nem volt fenékgig tejfel az élet... Mikor is voltak azok a boldog, ünnepszámba menő vásáros napok!... Málélisztből is készített ő mézeskalácsot. És a szövetkezetben is hitte, hogy a mézes szakmának jövője van. Szakmai tanácsadóként járta akkor az országot, ingyen tanított, miközben

„emeletes rózsákkal” díszített, tükrös, óriás mézes–kalács szíveit kiállításokon mutogatták, múzeumokba vitték. Micsoda iparművész-remeklések voltak azok a szívek...

Vele együtt tűntek el aztán a mézeskalácsos mesteremberek. Itt ott előbukkan néha néhány csonka és silány utáncat. És a nylonzacskóba csomagolt, márványosra kandirozott, négyyszögűre formált kőkemény gyári mézespuszerli. Vajon milyen recept szerint készül, hogy szinte ehetetlen?

Jól átgondolt és sokszor kipróbált recept alapján minden ember életéhez kell egy adag mézhez, jófajta liszthez, gyöngyöző sziruphoz, erőt adó tojáshoz hasonló valami. Kell hozzá némi kelesztő szer, még ha szúrós szagú is. Hogy a hagyományos fűszerekről és az élet értelméről ne is beszéljünk! Mostanában döbbenek rá, hogy micsoda jelentősége van például annak a szurokfekete szósznak, amelyet kollernek nevezünk; sohasem kóstoltam meg, de mindig a legkeserűbb valaminek képzeltem, még akkor is, ha tudtam, hogy ettől olyan bársonyosan barna a sütés után feltört Tordai pogácsa. A keserűt tehát ki ne felejtsük, amikor a saját életünk masszáját keverjük. Milyen hozzávalót nem említettem még?...

Hetente több zsák cukrot, több bödön mézet feldolgozó mostohaapám, az utolsó mézes–kalácsos mester, nem hagyott rám recepteket. Szerszámaim újra meg újra elnyelte a forrongó idő.

Almai közül a legkedvesebbet őrzöm, a tehergépkocsiból kialakítható, kerekeken futó, könnyen kezelhető pogácsás sátor tervét. És talán tudta nélkül rám hagyta a mindenféle munka mindenek fölötti örömét, amely kilátástalan „vásárookra” való portékák alkotására erőt ad ma is. Ellestem továbbá tőle a Tordai pogácsa formájának kialakításához szükséges mozdulatokat. Akármerre is járok a világban, látom, hogy ezt a négyfüles, középen dúcos, a barna felületből fehérén sárgán kibomló hasú mézes süteményt rajtam kívül senki sem tudja már az eredeti módon elkészíteni. Fél évszázada hordom magamban ezeket a mozdulatokat, és csak most érzem a félelmet, hogy magam is elfelejtettem ezt a tudományt. Hogy kihullott belőlem, elmaradt, akár mesterem nevéből a hajdani umlautos betű. Nägl Henrik fiai a század első felében Nägelek lettek. Német apa, román anya szülötteként is erdélyi magyarok voltak. Magyarára alakította őket a kincses város. Nägl (Nágel) József volt az utolsó mézeskalácsos.

Nincs a receptekben, hogy amikor főzünk és sütünk, mihez mekkora gyakorlat kell. Nincs benne az sem, hogy mennyire elengedhetetlenül szükséges ehhez a tisztaság szeretete. Pedig e nélkül -- akár a jó Nägl József mézeskalácsos mester, a mindennap ropogósra kikeményített, hófehérre kékített köténye nélkül -- semmire sem megyünk. Hasonló a helyzet a csak tisztának elfogadható lelkiismeretünkkel is.

Olvasom egy sokadikszor kiadott szakácskönyvben, hogy a mézes sütemény gyerekek és betegek eledele, mivel könnyen emészthető, gyógyító hatású. Éppen csak a hozzávaló receptekkel van néha egy kis baj, amikor már felejtünk, amikor rendre kifelejtünk keverékeinkből valamit. Így aztán megtörténik, hogy nem puha, a száját kellemesen telítő különlegességet kapunk, hanem valami alig ehető utáncatot. Majdnem azt írtam, hogy a megszokottat. Csakhogy a rosszat -- bármennyire is hihetetlenül hangzik -- nem lehet megszokni. Mert egyszer csak nem kér belőle senki. Nem esszük a rosszat, a gyengébb minőségűt, a silányt. Csak búcsúk idején fogyott a felcicomázott

sátrakból válogatás nélkül az áru.

Egy másik umlautos ember, Klärmann Bernát (írói nevén Karácsony Benő) úgy tűnt el a krematórium füstjében, hogy reánk hagyott egy lehetséges jó könyvcímet: Az elmúlás ösvényein-t. Ilyen címmel naplót lehet írni, békeharcot rajzolni, és bármilyen morbidnak tűnik is: ízlelgetni lehet valamely idevágó recept szerint a most kialakított életet is. Nem, nem a nosztalgia és a fájdalomkban való vájkálás kedvéért. Egyszerűen csak azért, mert ebben a pillanatban még nagyon sok és fontos dolgunk véges. Az életünk például.

Életünk az a mikrokozmosz, ahol örökölt, sokszorosan kipróbált receptek szerint, szülés előtti időkből a génjeinkben hordott indulatokkal, nem mindig tetszésünk szerinti anyagok keverékéből készítjük mindazt, amit aztán magunknak kell megemésztenünk.

*

Anyai nagyanyám, akit csak képről láthattam, ragyogó szépségű lányként, Király Ferenc cipész feleségeként került Székelykocsárdról Kolozsvárra.

Anyai nagyagyapámról fénykép sem maradt. Sokáig azt hittem, egyike azoknak a vitézkötéses uniformisba bujtatott, pedert bajuszú katonáknak, akiket egy megsárgult fényképen hagyott reám anyám. De amikor mostanában elővettem ezt a műtremben készített felvételt, amelyen a két katona mögött, satnya erdőbe kanyarodó, poros utat ábrázol a mögéjük engedett díszlet, és elolvastam a kép hátára ceruzával írt halvány írást, rájöttem, hogy Király András és Király József, anyám nagybátyjainak képét tartom a kezemben. András, az idősebb testvér jogán, az akkoriban divatos, gőzben farúdból hajlított, barna széken ül, kezében papírtekercs, ezzel jelezte, rímfaragó hajlamát, ő lehetett a család költője. A mellette álló, kezét a báty székén nyugtató Király József, a fiúk közül a középső, csak holta után válhatott némileg híressé, mégpedig színész fia által, akinek a nevét adta, és aki a sepsiszentgyörgyi színház deszkáin, négy évtizednyi dicséretes szolgálattal azt országosan ismertté tette. Anyám kolozsvári műkedvelő korából ismerte Király Józsefet, nem sokra tartotta, hiszen a falujáró színészek csoportjával, akkoriban kétesnek mondott életet élt. A második világháború után, amikor a Kolozsvári Magyar Színház, század elején, bécsi építész által, közpénzből létrehozott épületéből másodszor is kiebrudalták a Dr. Janovics Jenő által vezetett magyar színjátszókat, és a Nyári Színikör épületébe szorították, a műkedvelők kevés jóra számíthattak, és kapva kaptak a lehetőségen, hogy új színházat alapítsanak Székelyföldön. Király József, feleségével, Bokor Ilonával együtt, a színjátszó csoporttal tartott a későbbi Magyar Autonóm Tartományba, ahol a nemzetiségi művelődést akkor még megengedő országvezetés belement a színházalapításba.

Anyai nagyapámat, a bátyjaihoz hasonlóan, zsinóros mundérban képzelem, sapkáján rozetta, és még egy vagy két fényes gomb, de bajusz nélkül, hiszen a három katonaköteles testvér között ő volt a legfiatalabb. Sok mindenben hasonlítottak egymásra, suszterek voltak mindhárman. A sors kiszámíthatatlan akarata, hogy éppen őt érte a halálos golyó. Halálának első évfordulóján, 1916. október 1-én, András bátyja, versben emlékezett meg róla, amit a szomorú jelentések mintájára ki is nyomtattak.

Feri elestének évfordulóján

*Hol vagy, kedves öcsénk? Sóhajunk feléd száll,
Egy szomorú éve, hogy földben nyugszol már.
A bős ellenségnek halált osztogattál,
Golyótól találva magad is meghaltál.
Itt hagyta bennünket, kedves bátyáidat,
S még szomorúbb emlék – kedves családotat.
A bánatos özvegy meg a két kis árva,
Most is érted sóhajt, nevedet kiáltva.
De nincs visszatérés a családi körbe,
Fáradt tested pihen ellenséges földben.
Őt testvérek valánk, mint csokor virág,
Kitépett közülünk a háborús világ.
Hisz együtt harcolánk, egymás mellett hárman,
Sok nehéz harcokban, az orosz határon.
Míg e földön élünk, szívünkben emléked,
Nyugodj békén testvér, Isten legyen véled.*

A sok hajtogatás miatt négy darabra szakadt, papírlap hátsó felén a kisebbik árva nehezen olvasható betűivel, a Székely Himnusz néhány sora, saját átírásában:

Ki tudja, merre visz,
merre visz a végzet.
balságos úton, balságos
sötét bérceken?
Vezesd még egyszer
győzelemre néped,
Csaba királyfi
csillagösvényén.
Maroknyi székely
porlik, mint a szikla.
népek harcának...

Vajon miért írta anyám sietősen éppen ide, a nyomtatvány hátoldalára ezt a dalszöveget, amely akkor még nem volt himnusz?

A másik árva, a kor szokásainak megfelelően, az apja után a Ferenc nevet és a mesterségét is örökölte, cipész lett maga is. Tajkoló suszter. Olyan városszéli kismestereknek dolgozott, akiknél csak ritkán rendeltek új cipőt, mindennapi munkájuk elnyűtt, alig javítható, elstrapált lábbelik foltozása-toldozása volt. Feltehetően nagybátyjaitól tanulta a mesterséget. Nagybátyám nem dicsekedhetett keze munkájával, nem volt alkalma olyan új cipőket készíteni, amiket a belvárosi, fényes cipőüzletek kirakataiban láthatott volna viszont, arról sem álmodhatott, hogy apámhoz hasonlóan, aki első osztályú cipész volt, valamelyik kolozsvári kereskedő Párizsba küldi majd kifogástalan munkáit.

Anyám elbeszéléseiből tudom, hogy „Bátya” a Boldog utca végén, a vasút közeli kisebb térré szélesedő utcakeresztveződés közelében lakott. Onnan kerültek a városzéli Királyhágó utca végére. Akkor ott többnyire zöldséges kertnek használták azokat a nadrágszűj vékony, Nádas patak menti telkeket, amelyeket valamelyik bank ajánlott a kispénzű embereknek. Később az egész teleksort, végig az utca mentén megvette egy viszonteladó. Nagybátyám megismerkedett az egyik bérlővel, egy kistisztviselővel, aki pénzt kívánta kamatoztatni a befektetéssel. Ott lakása fejében vállalta a kert gondozását. Mindjárt ki is költöztek. Király Ferenc szorgalmas ember volt. Rövidesen lakhatóvá szépítette a kerti szerszámoknak összeszabált vityillót. Nyár volt, s mert fiatalok voltak, életüket szépnek hitték. A kert művelése örömkre volt, a természettel rendben elszámoltak. Érezték a szabadság részegítő illatát. Aztán jött az esős ős, a fog kocogtató, szeszélyesen vaduló tél. Csaknem megfagytak.

Fiúkat Manfrédnak keresztelték. Januári névnapja miatt? Vagy, mert nagybátyám találkozott valahol, valamelyik munkásotthon könyvtárában Byron Manfrédjával? „Én kibírom, ha nyomorékká zúzva is, kibírom, hogy éljem, amit más álmodni sem tud, mert álmában is belehalna.” Nagybátyámban megfogant a biztatás. Második gyermekük lány volt, Rózsikának nevezték. A gyerekek beleszületettek a nyomorúságba. Csodával határos módon megmaradtak. Anyjuk szenvedte meg a mostoha körülményeket. Tüdőbaja akkor kezdődött. Sápadt szépasszony lett belőle, tüdőbetegsége halk szavúvá tette. Ahogyan fokozatosan fogyott az ereje, úgy vált egyre nőiesebb minden mozdulata, légiessé soványodó alakja.

A következő nyáron a telek gazdája, kis földjéhez mérten sokallta a népszaporulatot. Már nem lelkesedett nagybátyám kamraátépítésén, kerti gazdálkodásán, „semmiből” készített kerítéséért sem. A kert terméseinek elszámolása sem volt tetzésére. Kistisztviselői felsőbbrendűségét mutatta minden megszólalásában, akadékoskodott, piszkálódott, fennhéjázva kötekedett. Nagybátyám családja védelmében fogcsikorgatva alázatoskodott, magába fojtotta ellenvetéseit, igazságait.

A Királyhágó utca közepén, a Nádas patak hirtelen, éles kanyarral, elmosta, „megette” a földet, a kis telkek sora itt megszakadt, ez a rész nem kellett senkinek. Nagybátyám merészségét a nyomor vastagította, edzette. Valahonnan kölcsönt szerzett, leelőlegezte a jutányos áron kínált, senkinek sem kellett földdarabot. Jórávaló szomszédok segítségével, akiknek ingyen tajkolta cipőit, kalibát épített a telek néhány négyzetméternyi, áradástól épen maradt területére, és megkezdte kertje építését. A patakmederből évekig hordta a követ, földet, két-három méteres szintkülönbséget kellett helyreállítania. Már az első esztendőben fűzfákkal ültette körül a telkét. Amikor a bécsi döntés után, a magyar katonák egyenesbe vágták a patak medrét, s a kanyarokat, cölöpök közé rakott rőzsére hordott földből épített gátakkal elzárták, a víz útja kiegyenesedett, áradáskor gyorsabban lefolyt. Nagybátyám házhelyén, az utca felőli magas mart alatti rész kiszáradt. Házhelye mellett, a következő a sajátjánál négyszer nagyobb terület, s rajta a Nádas patak félkörű kanyarulata a vasúté és részben egy Vári nevezetű lakosé volt, aki házat oda nem építhetett, időnként kivágta az ott termett fűzfákat, s azon spekulált miként tölthetné fel a kiszáradt patakmedret.

Nekünk, gyerekeknek jól jött, hogy a senki földjének sima homokján játszhatunk. Gyereksapat a nyári vakáció minden napján, atlétikai versenyt rendezett ott. Időnként még nézőnk is akadt. Ott jártak át a nyáron sekély vizű patakba igazított

nagyobb köveken, a környék vasutasai, ők biztattak. A félkörű kiszáradt patakmeder közepén, tetején négyzetméternyi füves résszel volt a lelátó. Aljában este, megérdemelt jutalomként, tábortűzben süttöt, a környék kertjeiből és a kardosfalvi földekről lopott krumplit és kukoricát zabáltunk.

Öntudatlanul boldogok voltunk, akár az általunk őrzött bárányok és a Burkáék tehene, amelynek tejét ittuk. Észre sem vettük, ahogyan felcseperedtünk, akár a Bátya telke, apránként magasodtunk, hogy az élettől kívánt szintre, a megszokottra emelkedjünk testünk magasságát és szellemi képességeinket illetően is.

A háborút és a tavaszi árvizeket bámultuk. A háború után is sertésólakat, vityillókat sodort tavasszal az ár, feljött zöldségeskertünket és budinkat áztatva a víz, és bokáig ért a mézeskalácsos műhelyben. De nagybátyám telkét védte az áradásoktól az erős kerítést alkotó fűzfásor, vityillója helyén előbb sártéglákból (vályog, kirpic) szoba-konyhát, később, égetett téglából, saját kezűleg valódi házat épített, a holtág felé leejtő telkét teniszpálya simaságú vízszintesre igazították utódai, lányára és unokáira maradt házát a rájuk testált kitartó igyekezet tette dicséretessé.

Mindezt anyám mesélte, időnként, amikor családjáról, bátyjáról kérdezhettem, lényegre törően megszépítve Nagybátyám életét, s az utcáét, ahol néhány küzdelmes évig kedvvel gyerekeskedtem.

A Királyhágó utca akkor a Nagy Lajos király úttól enyhén, a Nádas patakig ereszkedő Kardos János utcánál kezdődött, az utca baloldalán, a patak lezárt kanyarulatában évekig sás lengedezett, békák kuruttyoltak a derékig érő posványos vízben. Nagybátyám házának sarkánál, a meredek martba vágott, patakhoz vivő ösvénynél, amelyen a vasutasok jártak a közeli fűtőházba, a Napos utca keresztezhette volna a Királyhágó utcát, de hirtelen elfogyott az úttest, járda akkoriban máshol sem volt. Mégsem adtam fel elképzelésemet, hogy kedvenc íróm, Karácsony Benő, innen vette sikeres könyvének címét a Napos oldalt. Nagybátyám pedig, ha nem az írótól kapta, akkor önönmagából nyerte életre szólóan, visszafogottan is életigenlő vidámságát.

Utcánk végén nagy lucernás terpeszkedett, egészen Kardosfalváig ért. Ezt a kicsiny falut gyorsan felfalta a háború utáni fêkezhetetlen falánkságot mutató város, és vele együtt a Budai Nagy Antal lázadás vezérének, Kardos Jákobnak az emlékeztét is. Az utca olvasottabb lakói tudni vélték, hogy a Királyhágó utca eleji Kardos János utcát valójában Kardos Jákobról nevezték el, de a tisztviselők akkoriban nem kedvelték a zsidós neveket, Jákobból, könnyű volt Jánost alakítani.

Büszke voltam, hogy a Királyhágó utca lakója voltam. Nem tudom miért. Hiányos elemi iskolai tudásom ellenére nekem ez a név már akkor több volt egyszerű utcanévnél, többet jelentett a Meszes, az Erdélyi –szigetehegység és a Királyerdő találkozásánál, a Sebes-Kőrös melletti szoros, az arra vezető út nevével. Pedig akárhány-szor járok ezen az úton, érzem, hogy Erdély és Partium határan lépek át. Csúcánál, ahonnan gimnazistakoromban kisvasút vitt napokig tartó kóborlásra a hegyekbe, és ahol az út fölé emelt nyaralóban Ady emléke vár, ott, bármilyen messziről érkezem, érzem az otthon melegét, végtelen nyugodtság fog el: haza érkezem. A Királyhágó utca lakóinak meleg szeretete kísért eddigi utamon. A hely szelleme vigyáz azóta is reám.